

תפיסות ומודעות בישראל והשפעתן על גיבוש מדיניות וקבלת החלטות

עפר מדס־פרידמן

יהודי ארצות הברית תורמים, כאמור, בדרכים שונות לרכיבי הביטחון הלאומי של ישראל. פרק זה ינתח את התפיסות בישראל ביחס ליהודי ארצות הברית ולתרומתם, בחתך של מגזרים שונים בחברה הישראלית ושל מנגנוני המדינה, תוך התמקדות בתפיסותיהם של מקבלי ההחלטות בה. הוא ינסה לעמוד על רמת מודעותם של גורמים אלה לתרומתם של יהודי ארצות הברית לביטחונה הלאומי של ישראל, יבחן את המדיניות ואת הפעולות הננקטות בהקשר זה וינסה להסביר את הפערים הקיימים בין הידע והתפיסות לבין מדיניותם ופעולותיהם של הגופים והאישים השונים.

הפרק מתבסס על שלושה מקורות עיקריים: ראיונות ומפגשים עם למעלה מחמישים איש הנמנים על המגזרים הרלוונטיים השונים בישראל, ביניהם נשיא המדינה, שרים לשעבר וחברי כנסת, אנשי מערכת הביטחון בעבר ובהווה, בעלי תפקידים במערך החוץ ובמשרד התפוצות, אנשי תקשורת, אנשי אקדמיה ומחקר, אנשי "הסוכנות היהודית" והפדרציות היהודיות ונציגי חלק מהארגונים היהודיים־אמריקאיים בישראל.¹ מרבית האישים מעורים בנושא וידעו לתאר את הידע, התפיסות והמודעות הרווחים בארגונים ובמגזרים אליהם הם משתייכים, וכן בציבור הרחב, במה שנוגע לתרומתם של יהודי ארצות הברית לביטחונה הלאומי של ישראל. מומחיות האנשים עימם נפגשנו מהווה הטיה במחקר זה, שכן כמעט ולא נערכו ראיונות ומפגשים עם מי שאינם בקיאים בנושא, ולכן הם אינם מהווים מדגם מייצג. בנוסף, נערכו ראיונות ומפגשים עם קומץ מנהיגים יהודים אמריקאים, עם יהודים שמילאו תפקידים בממשל האמריקאי ועם כמה מראשי הארגונים היהודיים בארצות הברית.

המקור השני לנאמר בפרק זה הם פרסומים בתקשורת, והשלישי – סקרים עדכניים שונים, ובהם הסקר השנתי של "המכון למחקרי ביטחון לאומי" לשנת 2017, אשר בדק, בין היתר, ידע ועמדות בציבור הישראלי ביחס לתרומתם של יהודי ארצות הברית לביטחונה הלאומי של ישראל;² סקר מכון "דיאלוג" שנערך עבור עיתון "הארץ", לרגל יום העצמאות של ארצות הברית ב־4 ביולי 2018;³ וסקרים שערך "הוועד היהודי־אמריקאי" במאי 2018, המשווים את עמדות הציבור היהודי בישראל ובארצות הברית.⁴

הניתוח והדיון בפרק זה מחולקים לשלושה אשכולות נושאים, אשר גובשו מתוך הנתונים שנאספו במהלך המחקר. הראשון הוא ידע והיכרות בישראל ביחס למאפייניה של קהילת יהודי ארצות הברית, מקורות עוצמתה וערוצי השפעתה; מודעות לתרומת ארצות הברית לביטחון הלאומי של ישראל; ומודעות לרכיבי הביטחון הלאומי אותם מחזקים יהודי ארצות הברית. האשכול השני עוסק בתפיסות: תפיסת מערכת היחסים בין ישראל ליהודי ארצות הברית, מקומם של יהודי ארצות הברית בסדר היום הציבורי בישראל; וחשיבות היחסים עם יהודי ארצות הברית למדינת ישראל; האשכול השלישי ינתח את הפעולות והמדיניות בפועל של הגורמים הרלוונטיים בישראל בעקבות התפיסות והמודעות לתרומתה של יהדות ארצות הברית.

הפרק יבחן תחילה את רמת הידע והתפיסות הרווחות בקרב הציבור הרחב בישראל כלפי תרומתם של יהודי ארצות הברית. בהמשך הוא ידון בהרחבה ברמת הבקאות ובתפיסות הרווחות במערכת הפוליטית והמדינית בארץ באותו נושא וכיצד אלו מתורגמות למדיניות ולפעולות. לאחר מכן יבחן הפרק את הידע והתפיסות בארבעה מגזרים נוספים: מערכת הביטחון; הדרג הביצועי במשרדי הממשלה העוסק בנושא התפוצות וישראלים הממלאים תפקידים בארצות הברית; גופי המחקר והאקדמיה בישראל; והתקשורת. לסיכום, יציג הפרק את עיקרי המסקנות ביחס לרמות הידע בחברה הישראלית, לתפיסות הרווחות בה ולקשר שלהן למדיניות הננקטת כלפי יהדות ארצות הברית.

הציבור הרחב

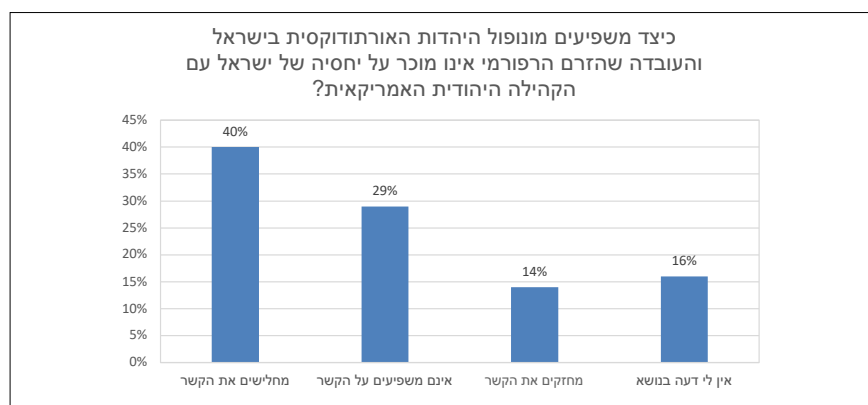
אנשים הבקאים בנושא סבורים כי הציבור הישראלי בכללותו הוא בעל היכרות שטחית בלבד עם מאפייניה של קהילת יהודי ארצות הברית ועם המגמות המסתמנות בקשריה עם ישראל. כך, למשל, אחד משרי ממשלת ישראל לשעבר גרס כי לציבור הישראלי אין מושג על הנתק הקיים בין הקהילות. לפי פרופ' גור אלרואי, הדבר נובע מחוסר רצון לדעת,⁵ בין היתר בשל התפיסות הרווחות בציבור הישראלי שיפורטו להלן. מאחרים שמענו כי הציבור הישראלי אדיש כלפי הסוגיה של יהדות ארצות הברית ואינו עוסק בה אלא בעיתות בהן היחסים בין שתי הקהילות עולים לכותרות. אז, לדבריהם, מתקיים דיון ציבורי שטחי ובלתי ענייני בדרך כלל. בעוד שמרבית המומחים סבורים כי הישראלים מגלים אדישות כלפי יהודי ארצות הברית, יש גורמים אחרים הסבורים כי חרף האדישות והפטרונות המאפיינות את הציבור בישראל ביחס לנושא זה, הוא מודע לחשיבותם של יהודי ארצות הברית עבור מדינת ישראל.

שלושה סקרי עמדות שנערכו לאחרונה – הסקר השנתי של "המכון למחקרי ביטחון לאומי" מסוף שנת 2017, סקר עיתון "הארץ" וסקר "הוועד היהודי־אמריקאי", שהתפרסמו שניהם בקיץ 2018 – שופכים אור על הידע, העמדות והתפיסות של הציבור הישראלי ביחס ליהודי ארצות הברית וליחסים עימם. ככלל, הצביעו הסקרים על כך שהציבור בישראל הוא אכן בעל היכרות וידע מצומצמים על יהודי ארצות הברית והיחסים בין

שתי הקהילות. עם זאת, הסקרים גם הצביעו על כך שהציבור היהודי-ישראלי מפגין מודעות לחשיבותם ולתרומתם של יהודי ארצות הברית לישראל, ומגלה תחושת שותפות ואחריות ביחס אליהם.

סקר "המכון למחקרי ביטחון לאומי" העלה כי הציבור היהודי בישראל אינו מודע למגמות המדאיות בקשרים שבין שתי הקהילות: רוב הציבור (79 אחוזים) סבור כי לא חל שינוי במערכת היחסים בין שתי הקהילות או שאף חלה התקרבות ביניהן.⁶ לפי הסקר של "הוועד היהודי-אמריקאי", שבעים אחוזים מהישראלים סבורים כי הקשרים בין הקהילות יתחזקו בחמש השנים הקרובות, או ישארו כפי שהם היום.⁷

מקרב מיעוט הנשאלים שמזהה מגמת התרחקות בין הקהילות, 56 אחוזים סברו כי הסיבה העיקרית לכך היא יחסה של ישראל כלפי הזרמים הרפורמיים והקונסרבטיביים ביהדות ארצות הברית.⁸ לאור העובדה כי לנשאלים ניתנו ארבע תשובות אפשריות למענה על שאלה זו וכי הסקר נערך חודשים ספורים לאחר משברי הגיור והכותל של קיץ 2017, ייתכן כי הבחירה של למעלה ממחצית מהנשאלים בתשובה זו מעידה על זיכרון ציבורי טרי של אירועים אלה, יותר מאשר על בקיאות. עם זאת, בסקר של "הוועד היהודי-אמריקאי" סברו ארבעים אחוזים מהנשאלים כי מונופול היהדות האורתודוקסית בישראל והעובדה כי הזרם הרפורמי אינו מוכר, מחלישים את הקשר בין הקהילות. השאלה אם מדובר בנתון המצביע על ידע או על חוסר ידע, היא עניין של השקפה, שכן, שישים אחוזים ענו שמצב דברים זה אינו משפיע על הקשר, מחזק אותו או שהם אינם בעלי דעה בנושא.⁹ (ראו תרשים 36).

תרשים 36: מונופול היהדות האורתודוקסית והעובדה כי הזרם הרפורמי אינו מוכר בישראל והשפעתם על הקשרים בין הקהילות

רוב הציבור הישראלי סבור כי אם ישראל תעמוד בפני סכנה צבאית קיומית, ארצות הברית תחלץ לעזרתה (84 אחוזים), וכי הברית עם ארצות הברית היא קבועה, יציבה ותעמוד לאורך זמן (62 אחוזים).¹⁰ רוב הציבור הישראלי גם מודע באופן כללי לתרומתה

של יהדות ארצות הברית לביטחון הלאומי של ישראל: 68 אחוזים מהנשאלים בסקר של "המכון למחקרי ביטחון לאומי" סברו כי היא "די תורמת" או "מאוד תורמת" לביטחון הלאומי, ולפי 67 אחוזים מהנשאלים, תרומתה מתבטאת בהשפעה על תמיכת ארצות הברית בישראל בזירה הבין־לאומית ועל הסיוע הביטחוני שהיא מעניקה לה.¹¹

מבחינת מערכת היחסים והזיקות בין ישראל ליהודי ארצות הברית, רוב הציבור הישראלי (83 אחוזים) רואה בישראל את מרכזו של העם היהודי.¹² מערכת היחסים בין ישראל ובין יהודי ארצות הברית נתפסת כמאופיינת ביחסי מרכז ופריפריה, וזאת בניגוד לתפיסה היהודית האמריקאית שאינה רואה את היחסים בין הקהילות כיחסים היררכיים. היטיב לבטא עמדה זו ד"ר איתן שיקלי, מרצה במכון שכטר ללימודי היהדות: "ישראלים רבים משלמים יומיום מחיר קיומי, פיזי וכלכלי כבד כדי 'לשמור על הבית' ולתרום לשגשוגו ולפריחתו... הם מתקשים לקבל את הקולות הטוענים שיהדות ארצות הברית, לא פחות מישראל, היא מרכז העם היהודי ושוות משקל בחשיבותה למדינת ישראל בהבטחת עתידו, שגשוגו וחיוזוקו".¹³ יחד עם זאת, היהודים החילונים בישראל מציגים התרחקות מהחזון הציוני הקלאסי, ששלל את קיומה של הגולה היהודית: 43 אחוזים מהם מצהירים כי אין להם רצון מיוחד בעלייתם של יהודי ארצות הברית, ורק שמונה אחוזים מתוכם אומרים שהם רוצים לראות את רוב יהודי ארצות הברית בישראל.¹⁴

מבחינת מקומם של יהודי ארצות הברית בסדר היום הישראלי, 62 אחוזים מהציבור סבורים כי על ישראל להתחשב במידה כזו או אחרת בצרכים ובאינטרסים של היהודים האמריקאים כשהיא קובעת את מדיניותה, בעוד שהיתר (38 אחוזים) סבורים כי ישראל לא צריכה להתחשב בהם. ממצאים אלה ניתן לייחס לתחושת ה"עמיות" ולתפיסת שותפות הגורל, שנראה שמאפיינת חלקים נרחבים בציבור היהודי בישראל. 78 אחוזים מהיהודים בישראל ממשיגים את יחסיהם עם יהודי ארצות הברית כיחסי "משפחה", כאשר ארבעים אחוזים רואים בהם "משפחה מורחבת". יחד עם זאת, כמעט שבעים אחוזים מהציבור סבורים כי אין זה ראוי שיהודי ארצות הברית ינסו להשפיע על מדיניות ישראל בנושאי ביטחון לאומי והמשא ומתן עם הפלסטינים,¹⁵ ויותר ממחצית מהציבור הישראלי (52 אחוזים) סבורים כי ליהודי ארצות הברית אין זכות לבקר בפומבי את מדיניותה של ישראל.¹⁶

בנוסף, סקר "הוועד היהודי־אמריקאי" מצא כי מרבית הציבור הישראלי רואה חשיבות הן בשגשוגה של התפוצה היהודית (78 אחוזים) והן בשגשוגה של מדינת ישראל (87 אחוזים) לצורך הבטחת עתידו של העם היהודי.¹⁷ שתי שאלות מעניינות שלא נשאלו בסקר הן: מהי עמדת הציבור ביחס לחשיבות היחסים עצמם בין שתי הקהילות לעתיד העם היהודי ולביטחונה של מדינת ישראל (שאלה העומדת במרכזו של מסמך זה); ומהי חשיבותה של מדינת ישראל לעתיד התפוצה היהודית בארצות הברית?.

הידע החסר בקרב הציבור הישראלי הרחב ביחס ליהודי ארצות הברית, נובע משילובם של מספר גורמים. ראשית, מערכת החינוך הישראלית כמעט ואינה עוסקת בנושא יהודי ארצות הברית וחלקם בבניין המדינה והחברה, והוא כמעט ואינו נוכח גם בלימודים

הגבוהים בישראל; שנית, תפיסת ישראל כמרכז הקיום הלגיטימי הבלעדי של העם היהודי, השוללת את הגולה, בצירוף זיכרון השואה והתגבשותה של תודעת מצור ונרדפות בישראל, מובילים להיעדר רצון להכיר ולקנות ידע באשר ליהודי ארצות הברית; שלישית, רוב הציבור הישראלי לא מכיר יהודים אמריקאים. כשם שהאהדה שחש הציבור הישראלי בכללותו לארצות הברית אינה מנותקת מהמגע של ישראלים רבים עימה,¹⁸ כך הידע המצומצם על יהודי ארצות הברית אינו מנותק מהיעדר המגע של מרבית הישראלים עם יהודים אמריקאים. המסגרות הקיימות היום אינן מספיקות כדי ליצור מסה קריטית של חשיפה, מפגש והיכרות בכל חתכי האוכלוסייה והגילאים, שעשויים לשנות את פני הדברים. היעדר ההיכרות מוביל לידע ולמודעות שטחיים, ומאחר שהנושא גם לא נמצא על סדר היום הפוליטי והתקשורתי, החשיפה נמוכה עוד יותר; רביעית, סדרי עדיפויות בהקצאת תקציבים ובהשקעת משאבים בישראל, נוכח החזיתות והאתגרים הרבים עימם היא מתמודדת, מובילים לכך שנושא הקשר בין שתי הקהילות פעמים רבות אינו "בוער", אינו נוגע "לכאן ועכשיו" ונדחק לתחתית סדר העדיפויות, גם כאשר ישנן הבנה ומודעות שמדובר בנושא חשוב.

לסיכום, הידע המצומצם, בצירוף התפיסה לפיה ישראל היא מרכז הקיום הלגיטימי הבלעדי של העם היהודי (וכל הנובע ממנה), גורמים לכך שהמודעות הקיימת בקרב הציבור לתרומתם של יהודי ארצות הברית לישראל אינה מתורגמת לפעולה ולהשפעה על סדר היום הפוליטי הישראלי. עם זאת, תחושת ה"עמיות", שותפות הגורל וההכרה בחשיבותה של התפוצה להמשכיות העם היהודי, המאפיינות גם הן את רוב הציבור הישראלי, הן נתונים מעודדים המצביעים על קיומו של בסיס לשינוי מצב הדברים.

המערכת הפוליטית-מדינית

ידע והיכרות

המערכת הפוליטית-מדינית בישראל מתאפיינת בספקטרום רחב של רמות ידע והיכרות עם יהודי ארצות הברית, הקשורות לרקע האישי, לסוג התפקיד, למסלול הקריירה, לרמת הניסיון ולמאפיינים אישיים אחרים. במסגרת זו ניתן למצוא אישים בעלי רמות ידע והיכרות גבוהות עם ההיסטוריה היהודית-אמריקאית, עם מאפייני יהדות ארצות הברית בת ימינו ועם מקורות וצורות השפעתה, וכן מודעות גבוהה לתרומתה לביטחון הלאומי של ישראל. ידע כזה ניתן למצוא בעיקר ברמת התפקידים הבכירים במערכת הפוליטית-מדינית, כמו אצל נשיא המדינה וראש הממשלה, ובקרב מי שמילאו וממלאים תפקידים הדורשים היכרות עם ארצות הברית ועם הקהילה היהודית בה, הן במסגרת תפקידי עבר מחוץ למערכת הפוליטית והן ככהונה כשרים במשרדים הנוגעים בנושא, כמו משרד החוץ, משרד הביטחון, משרד התפוצות ומשרד העלייה והקליטה. רמות ידע גבוהות ניתן למצוא גם בקרב מי שנמצאים זמן רב במערכת הפוליטית ונחשפו לנושא במסגרת תפקידים אותם מילאו, במפגשים עם ארגונים יהודיים בארץ ובחו"ל כנציגי ישראל הרשמית, במהלך אירועים שעורכות השדולות

הרלוונטיות בכנסת ובמסגרת משלחות שונות שמטרתן העמקת ההיכרות עם יהודי ארצות הברית, כמו אלו שארגן "הוועד היהודי־אמריקאי" בעבר ומקיימת "קרן משפחת רודרמן" בהווה. מאפייניהם האישיים של חלק מחברי הכנסת והשרים משפיעים גם הם על רמות הידע וההיכרות שלהם: אמונה בחשיבות התפוצות היהודיות למדינת ישראל, קיומם של קרובי משפחה בארצות הברית, השתתפות במשלחות כבני נוער וכיוצא באלו, יוצרים עניין וזיקה אישית לנושא, המובילים לרמות ידע גבוהות.

האישים הבקאים ובעלי הידע ערים לשינוי הדמוגרפי והזהותי העמוק שמתרחש בקרב יהודי ארצות הברית, למגמת הביקורת על ישראל אצלם ולעובדה שמרבית היהודים בארצות הברית אינם מהווים עוד קהל שבוי או רוב דומם, שתומך ויתמוך בישראל באופן אוטומטי. עם זאת, יש לציין כי גם בקרב מי שנשארו בתפקידים בכירים אפשר למצוא אישים שגילו עניין וידע מועטים בנושא. כך, למשל, היו ראשי ממשלה, אשר ידעו מעט מאוד על יהודי ארצות הברית, לעומת ראשי ממשלה שהיכרותם וידיעותיהם בנושא זה גבוהות, כמו בנימין נתניהו, שמכיר את יהדות ארצות הברית היטב.

למרות חשיבות תרומתם של יהודי ארצות הברית לביטחון הלאומי של מדינת ישראל, ההצגה הסדורה והכמעט יחידה שמקבלת הממשלה בנושא יהודי התפוצות, ובכללם יהודי ארצות הברית, היא הסקירה על מצב הקהילות היהודיות שניתנת לה אחת לשנה על ידי "המכון למדיניות העם היהודי" (JPII). ואכן, רבים מחברי הכנסת ומשרי הממשלה, לדורותיהם, מציגים ידע מצומצם ורמת היכרות נמוכה עם הזירה האמריקאית בכלל ועם יהודי ארצות הברית בפרט: "העיסוק בקשריה של ישראל עם יהודי התפוצות היה מאז ומעולם נושא של אליטות", אומרת חברת הכנסת לשעבר עינת וילף ומוסיפה: "בכנסת אפשר למצוא בין עשרה ל־15 ח"כים שיחשבו שמדובר בנושא שחשוב לעסוק בו, למרות שאין בו רווח פוליטי מיידי".¹⁹ בבסיס דברים אלה עומדים מספר גורמים: ראשית, מדובר בסוגיה פוליטית לא אטרקטיבית שאינה מתורגמת להון פוליטי עבור הפוליטיקאי הישראלי; שנית, אי־הנגשת ידע והיעדר הכשרה בנושא (כמו ימי עיון, סמינרים וכדומה) מובילים לידע מצומצם בקרב רבים מחברי הכנסת והממשלה; שלישית, היעדר חשיפה ומפגשים של הדרג הפוליטי עם אמריקאים ויהודים, דבר הנובע, בין היתר, מהעובדה שהכנסת אינה נמצאת, בדרך כלל, על מפת הביקורים של הנבחרים האמריקאים ושל הארגונים היהודיים בהגיעם ארצה.

נוסף על חוסר הידע, דרג קבלת ההחלטות בישראל מתאפיין לעיתים ביהירות ובביקורתיות כלפי יהודי ארצות הברית, בעיקר סביב נושאים הקשורים להתרחקותם מהיהדות האורתודוקסית. עם זאת, לדברי חברי כנסת ושרים (בעבר ובהווה), קיים היום, יותר מאשר בעבר, ידע בנושא זה בדרגי קבלת ההחלטות. אותם דוברים מייחסים את השינוי, בין היתר, לקלות של מעבר המידע ולזמינותו בעידן האינטרנט, לפעולתה של השדולה הפרו־ישראלית בארצות הברית ולפעולתה בכנסת של השדולה ליחסי ישראל–ארצות הברית, שהוקמה במטרה "לחזק את הידע של חברי הכנסת בנושא יהדות ארצות הברית ולעודד מודעות לחשיבות היחסים עימה".²⁰

תפיסות

התפיסה הרווחת בקרב מרבית האזרחים בדרג הפוליטי-מדיני בישראל, בין אם הם מאופיינים ברמות ידע נמוכות ובין אם הם בעלי רמות ידע גבוהות ביחס ליהודי ארצות הברית, גורסת כי מדינת ישראל היא מרכז הקיום של העם היהודי, והיא זו המובילה אותו. יחד עם זאת, ישנה שונות בדעות לגבי תפיסת מקומם של יהודי ארצות הברית בסדר היום הציבורי בישראל, ולגבי התפיסה באשר לחשיבות היחסים עימם. שונות זו ניתן ליחס למספר גורמים, ביניהם המגזר אליו משתייכים המחזיקים בתפיסה (חילוני, חרדי, ציוני-דתי), השקפתם הפוליטית (ימין-שמאל), רמות הבקאות והידע של הפוליטיקאים בנושא, מסלול הקריירה שהם עברו והביוגרפיה האישית שלהם.

באשר למקומם של יהודי ארצות הברית בסדר היום הציבורי בישראל, התבטאויות בתקשורת, פרוטוקולים של דיוני הכנסת ומפגשים עם מרואיינים מראים כי רבים מחברי הכנסת ומהשרים סבורים שישאל אינה מחויבת לקחת בחשבון את הצרכים והאינטרסים של יהודי ארצות הברית בעת קביעת מדיניותה בנושאים מסוימים. עם זאת, הדעה הרווחת בקרב אזרחים מהדרג הפוליטי-המדיני הבקאים בנושא היא כי קולם של יהודי ארצות הברית צריך להישמע וכי מדינת ישראל צריכה להקשיב לעמדותיהם, בוודאי בנושאים המשפיעים עליהם במישורין. אלא שגם בקרב אלה רבים הקולות הסבורים כי יהודי ארצות הברית לא צריכים להיות בעלי יכולת להשפעה פורמלית על ההחלטות המתקבלות בישראל, וזאת מכוח היותה מדינה דמוקרטית, שהחלטותיה משקפות את רצונותיהם ועמדותיהם של אזרחי המדינה, ושהם בלבד. השר וחבר הכנסת לשעבר, דן מרידור, הדגים תפיסה זו באמצעות מטאפורה מהעולם העסקי-משפטי: "לכל אזרח ישראלי יש מניה בחברה הנקראת ישראל, ואילו ליהודי הגולה יש אופציה לרכוש מניה בחברה זאת – להפוך לישראלים. זהו חוק השבות. כ'בעלי אופציה לרכישת מניה', יש להם זכות לומר את דעתם, אך ההחלטה של ישראל מתקבלת רק על ידי 'בעלי המניות' – האזרחים".²¹

בעת נאומו בדצמבר 2015 בפני "פורום סבן" בווינגטון, אמר ח"כ אביגדור ליברמן, ראש סיעת "ישראל ביתנו" ומי שהיה אז שר חוץ, ש"ממש לא אכפת לו" שסטודנטים יהודים מתקשים להגן על מדיניותה של ישראל בקמפוסים. רבים מיהודי ארצות הברית חשו כי באמירתו אישש ליברמן את תחושתם שהם אינם בעלי חשיבות ו/או משקל מבחינתה של ישראל והנהגתה.²² עם זאת, מאחר שאמירתו התייחסה למדיניות הישראלית, דומה כי היא לא ביטאה תפיסה כוללת שלו, המצביעה על היעדר ידע או מודעות לחשיבותם של יהודי ארצות הברית, או או חוסר אכפתיות כלפיהם, אלא תפיסה לפיה היהודים האמריקאים ודעותיהם אינם שיקול שיש לקחת בחשבון בכל הנוגע להחלטות הנוגעות לענייניה הריבוניים של מדינת ישראל. הנחה זו מקבלת משנה תוקף נוכח העובדה, כי קודם לאמירה זו ביטא ליברמן, בהזדמנויות שונות, גישה הרואה חשיבות ביחסים ובקשר בין הקהילות בהבטחת עתיד העם היהודי והמשכיותו, כלומר גישה ערכית של מערכת

היחסים. כזו המצביעה על מודעות לחשיבותם של יהודי ארצות הברית לביטחון הלאומי של ישראל במובנו הרחב, והמבכרת שיתוף פעולה בין שתי הקהילות.²³ דוגמה לדעות שונות באשר לצורך להקשיב בישראל לעמדותיהם של יהודי ארצות הברית ולקחת אותן בחשבון בעת קביעת מדיניות פנים, ניתן למצוא בדברים שהחליפו השרים לוין ושטייניץ ביום בו הוקפא מתווה הכותל ואושר חוק הגיור בקיץ 2017. שר התיירות, יריב לוין מהליכוד, אמר ביחס להחלטות שהתקבלו: "אנחנו לא חייבים להם [ליהודי ארצות הברית] כלום... הם לא חיים כאן, שלא יתלוננו". שר האנרגיה, יובל שטייניץ, גם הוא מהליכוד, הבקיא בנושא מכוח תפקידים קודמים אותם מילא,²⁴ השיב לו: "חשבתי שאנחנו מגדירים את עצמנו כמדינת היהודים, לא מדינת הישראלים בלבד". שטייניץ ציפה שאחרים יחברו אליו, אך נותר בודד בחזית.²⁵ ייתכן כי "הרוב הדומם" בחר שלא להתערב בשל היותה של הסוגיה שאלה פוליטית טעונה, אולם יכול מאוד להיות כי אותו "רוב דומם" פשוט נטה לדעתו של לוין.

המודעות לחשיבותם של יהודי ארצות הברית אינה קשורה בהכרח לרמות הידע של מקבלי ההחלטות בישראל. דוגמה לכך אפשר למצוא בראיון מעורר המחלוקת שנתנה סגנית שר החוץ, ציפי חוטובלי, סביב משברי הכותל והגיור בקיץ 2017. ראיון זה הפגין מצד אחד רמות ידע נמוכות, אך הצביע, מצד שני, על מודעות לחשיבות הקשר עם יהודי ארצות הברית. כך, בעוד שחוטובלי אמרה כי קירוב היהודים האמריקאים לישראל הוא נושא חשוב הנמנה על אחד מיעדיה וביטאה מודעות לחשיבות הקשר עימם, דברים אחרים שאמרה הצביעו על רמות ידע והבנה נמוכות בכל הקשור אליהם ואל הרגישויות והמורכבויות עימן הם מתמודדים. כזו, למשל, היא אמירתה שיהודי ארצות הברית השתמשו במחלוקת שנוצרה בנושא הכותל לצרכיהם הפוליטיים כדי לקבל הכרה בהם, בעוד שלדעתה הם כלל לא מגלים עניין בהגעה אל הכותל. אמירה זו העידה, במידה רבה, על חוסר ידע והבנה לקויה של המשמעות הסמלית שמקפלת בתוכה תפילה על פי מנהגיהם של הזרמים הרפורמיים והקונסרבטיביים ברחבת הכותל ובאשר לאופן בו הם חשים שמדינת ישראל מתייחסת אליהם. בנוסף, בתשובה לשאלה אם היא מבינה מדוע יהודי ארצות הברית אינם קשורים עוד לישראל כבעבר, תלתה חוטובלי את מגמת ההתרחקות אך ורק בזיכרונם הקצר של היהודים הצעירים בארצות הברית: "אני לא מבינה את זה, כי הם אולי צעירים מדי לזכור איך זה להיות יהודי בלי מדינה יהודית. הזיכרון קצר מדי. לפני שבעים שנה, העם היהודי עבר שואה נוראית, כי לא הייתה מדינת לאום יהודי ללכת אליה."²⁶ כאשר למקומם של יהודי ארה"ב בסדר היום הציבורי אמרה חוטובלי: "זהו ביתם של כל היהודים מכל הזרמים וכולם מוזמנים להשפיע".²⁷ כוונתה היתה ככל הנראה, כי הם מוזמנים להשפיע כאזרחי מדינת ישראל. ועוד הוסיפה חוטובלי: "יש עוד נושא, והוא לא להבין את המורכבות של האזור. אנשים שמעולם לא שלחו את ילדיהם להילחם על הארץ. לרוב היהודים אין ילדים שמשרתים כחיילים. הם לא שולחים את ילדיהם למארינס באפגניסטן או בעיראק. לרובם יש חיים

נוחים. הם לא יודעים איך זה להיות מותקפים ברקטות. חלק מזה זה להרגיש איך ישראל מרגישה בחיי היוםיום".²⁸

מלבד חוסר הידע שחשפה אמירה זו של חוטובלי, ייתכן והיא גם הסבה נזק ליהודים בתוך ארצות הברית, בהטילה ספק במידת הפטריוטיות שלהם ובנכונותם להילחם למען מולדתם – ארצות הברית. הדברים שאמרה חוטובלי בראיון עשויים לנבוע הן מעמדותיה, שנמצאות בקצה הימני של המפה הפוליטית, והן מהשתייכותה לציונות הדתית. עם זאת, הידע הלא מעמיק שלה בנושא, ותפיסות "ישראל במרכז" ו"שלילת הגולה" שנכחו בדבריה, מצטרפים לגורמים בסיסיים אלה.

נראה כי המהומה שעוררו דבריה של חוטובלי והגינניים שלהם זכו נבעו מהאופן המפורש בו נאמרו, אך גם, ואולי בעיקר, מעיתויים והקשרם. בין מי שגיננו בדרך הפוליטי-מדינית את דבריה ניתן היה למצוא את ראש הממשלה נתניהו, שאמר כי "יהודי התפוצות יקרים לנו והם חלק בלתי נפרד מעמנו. אין מקום להשתלחות כזאת, ודבריה אינם משקפים את עמדתה של מדינת ישראל",²⁹ את אבי גבאי, יו"ר מפלגת העבודה, ואת ח"כ איציק שמולי, שהוא בעל ידע בנושא. התנהלות הפוליטיקאים שגיננו את דבריה בוודאי משקפת את הערכתם לעלות ולתועלת הפוליטית שיצמחו עבורם מהתבטאות בנושא, ויחד עם זאת נראה שלא רק שיקולים פוליטיים עומדים בבסיס התנהלותם והתבטאויותיהם בסוגיה זו. הרקע, התפקיד, רמות הידע האישי, ותפיסותיהם הבסיסיות בנושא יהדות ארצות הברית מהווים גורמים בעלי משקל רב בהתנהלות זו.

ביטוי נוסף לתפיסה שיהודי ארצות הברית אינם ולא צריכים להיות בעלי זכות להביע דעה על החלטות וחוקים המתקבלים בישראל אפשר למצוא בדבריו של שר הפנים החרדי (ש"ס), אריה דרעי, שנאמרו אף הם בהקשר של משברי הכותל והגיר: "אני רוצה לצטט את ג'ייקובס [ריק ג'ייקובס, ראש התנועה הרפורמית בארצות הברית], שדיבר על נישואי תערוכת, שאסור לראות בהם כישלון. האדם הזה, שלא גר כאן אצלנו, רוצה שאתן לנציגים שלו את המפתח של חוק השבות. אנחנו ננהל את הדיונים בתוך מדינת ישראל. המטרה היא לשמור על העם היהודי והמסורת".³⁰ שלילתו של דרעי את מעורבותם של יהודי ארצות הברית בסוגיות דת ומדינה בישראל ניתנת להסבר על רקע תפיסותיו הדתיות-אורתודוקסיות ושיוכו המפלגתי והמגזרי (מפלגת ש"ס החרדית). עוד לפני משבר 2017 אמר דרעי כי היהודים הלא אורתודוקסים גורמים "חורבן ליהדות", והצהיר כי הוא מוכן לוותר על דתו במתכונת היהודית הליברלית שאותה הם מציעים. עוד אמר על היהודים הרפורמים: "מה להם ולכותל? הם לא מאמינים בבית המקדש, הם רק רוצים לעורר פרובוקציות ופירוד בעם".³¹

חרף טענותיו הקשות, דרעי המשיך לקרוא ליהודים הרפורמים "אחים שלנו",³² ובכך ביטא מודעות לחשיבותם ולחשיבות המשך הקשר לעתיד העם היהודי. לעומתו, טען השר לשעבר לענייני דתות, דוד אזולאי (אף הוא ממפלגת ש"ס) כי הוא לא יכול להגיד על הרפורמים שהם יהודים.³³ למרות שאמירה זו זכתה לגינוי, בין היתר מצידם של ראש הממשלה נתניהו³⁴ ושר החינוך נפתלי בנט, יו"ר מפלגת "הבית היהודי",³⁵ זו אינה

דעת יחיד. התפיסה לפיה הזרם הרפורמי הורס את היהדות, וכן התפיסה הקיצונית יותר שלא רואה ברפורמים יהודים, מאפיינות, במידה רבה, רבים מהחרדים בישראל וחלקים מהציבור החרדי־לאומי ואת הפוליטיקאים המייצגים אותם. תפיסות אלו, המתורגמות לעמדות פוליטיות, הן אחד הגורמים המקשים והמעכבים את הכללת דעותיהם של יהודי ארצות הברית, שמרביתם לא אורתודוקסים, בתהליך קבלת ההחלטות בסוגיות כמו דת ומדינה בישראל.

ביטוי לקשרים שבין רמות ידע נמוכות לתפיסה המדירה את הציבור היהודי־אמריקאי מהשפעה בישראל ניתן למצוא בדברים שאמרה שרת התרבות והספורט, מירי רגב, על רקע התפטרותה, ביוני 2018, מהוועדה שדנה בעבודות להרחבת רחבת הכותל המשותפת. רגב ביטלה את הטענות כי דחייה או ביטול של מתווה הכותל יעמיקו את הקרע עם יהדות ארצות הברית ואמרה: "אני מכבדת את הדרך שבה בחרו [יהודי ארצות הברית] לשמור על היהדות שלהם בחו"ל, [אבל] בארץ יש מורשת ישראל. כשאני בהודו אני מורידה נעליים במקום קדוש".³⁶ מאמירתה זו השתמע כי יהודי ארצות הברית אינם בעלי זכות השפעה באשר להסדרים הנקבעים בארץ ביחס למקומות הקדושים לעם היהודי, ממש כשם שהיא, רגב, אינה בעלת זכות השפעה על הסדרים הנקבעים במקומות הקדושים בהודו. בכך היא ביטאה הבנה לוקה בחסר באשר לחשיבות אתרי המורשת היהודית בישראל עבור יהודי ארה"ב. הבנה חסרה זו גם התבטאה בדבריה של רגב שצמצמו את המחלוקת המהותית עם יהודי ארצות הברית בעניין זה לפעילותן של "נשות הכותל": "לא יכול להיות שבמדינת ישראל נהפוך את המקום הקדוש ביותר שלנו למקום של צעקות". לדבריה, רחבה משותפת "תהפוך את הכותל למקום שאליו יבואו נשים שיעשו מניפולציות".³⁷

באשר לחשיבות היחסים בין הקהילות היהודיות בארצות הברית ובישראל, ככלל, מקבלי ההחלטות הבכירים והבקיאים בנושא בישראל מחזיקים בגישה ערכית הרואה חשיבות בהשקעה בקשרים בין הקהילות לצורך שימור המשך קיומו של העם היהודי, במיוחד נוכח אתגר ההתרחקות של יהודי ארצות הברית ממדינת ישראל. רבים מהם מדברים על יהודי ארצות הברית כמונחים של "משפחה", ונשיא המדינה, ראובן ריבלין, התייחס אליהם כ"שבט החמישי בשבטי ישראל".³⁸ חבר הכנסת אלעזר שטרן, ציוני דתי ממפלגת "יש עתיד", ביטא גישה זו בהתייחסו להקפאת מתווה הכותל: "ראש הממשלה בוגד בזהותה היהודית של מדינת ישראל, אבל יותר מכך, ראש הממשלה בוגד בעתידו של העם היהודי".³⁹

ככלל, דרג מקבלי ההחלטות הבכיר בישראל גם מודע היטב לתרומתם ההיסטורית של יהודי ארצות הברית לבניין החברה, המדינה והעם בישראל וכן לתרומתם לכלל רכיבי הביטחון הלאומי שלה: לשותפות האסטרטגית עם ארצות הברית, לעוצמה הצבאית, לחוסן הלאומי, לעוצמה הכלכלית, המדעית והטכנולוגית, למעמדה האזורי והבין־לאומי, ולהיותם של יהודי ארצות הברית עומק אסטרטגי עבורה. למרות זאת, בדרך כלל נוטה הדרג הבכיר בישראל לא להבליט את התרומה האינסטרומנטלית של יהודי ארצות

הברית לביטחונה הלאומי. תחת זאת, הוא מדגיש את הממד הערכי שבתרומתם, ובראש ובראשונה, כאמור, את חשיבות הקשר עימם לשימור המשך קיומו של העם היהודי. זאת, בנוסף להדגשת תרומתם לשימור ערכים יהודיים, כמו זכויות אדם ופלורליזם שהודגשה בפנינו על ידי פוליטיקאים חילונים, משני צידי הקשת הפוליטית.

כפי שעולה מהראיונות, זהירותו של הדרג הפוליטי-מדיני מלייחס ליהודי ארצות הברית חשיבות אינסטרומנטלית ולהתייחס אליהם כרכיב משמעותי בביטחון הלאומי של ישראל, היא פועל יוצא של שלושה גורמים: הראשון הוא החשש כי ייחוס תרומה לביטחונה הלאומי של מדינה שאינה מדינת אזרחותם, עשוי להאיר את יהודי ארצות הברית באור שלילי של נאמנות כפולה; השני הוא החשש שהתייחסות כזאת מצמצמת את מהות היחסים בין הקהילות ומתעלמת מהצד המשפחתי-ערכי שלהם; השלישי הוא המשמעות העולה כביכול מהתייחסות כזאת, לפיה אם יהודי ארה"ב הם רכיב משמעותי בביטחונה הלאומי של ישראל כאשר הם יושבים בארה"ב, הרי שעלייתם ארצה תפגע בביטחונה הלאומי של ישראל. מכך משתמע לכאורה כי המצב הרצוי למדינת ישראל הוא שיהודי ארצות הברית לא יעלו ארצה. מצב כזה עומד בניגוד גמור לחזון הציוני ולתפיסת הציונות.

אל מול התפיסה הערכית, ניתן למצוא התבטאויות של חברי כנסת ושרים המצביעות על תפיסה תועלתנית יותר של מערכת היחסים בין הקהילות היהודיות בישראל ובארצות הברית. לקראת טקס יום העצמאות של שנת 2017 החליטה שרת התרבות והספורט, מירי רגב, על הדלקת "משואת העם היהודי" בידי שני יהודים אמריקאים שאינם אזרחי ישראל. רגב אמרה כי ההחלטה מבקשת לעודד את יהודי התפוצות לחזק את ישראל.⁴⁰ דברים אלה ביטאו גישה תועלתנית, הרואה ביהודים עתודה שתפקידה לחזק את מדינת ישראל. גישה דומה ביטא גם אחד משרי הממשלה, שצוטט לאחר הקפאת מתווה הכותל כאומר: "לא הפסדנו את הרפורמים. הפסדנו את ה-F-35 הבא. ולא הפסדנו רק כסף, הפסדנו את הזרוע האסטרטגית שלנו בארצות הברית. חייבים להבין: זה לא רק משבר מול יהדות אמריקה, זה משבר עם ארצות הברית של אמריקה".⁴¹ אמירה זו ביטאה מודעות לחשיבותם של יהודי ארצות הברית בשימור הברית האסטרטגית עם ארצות הברית ובתמיכתה בעוצמה הצבאית של ישראל.

המפגש בין רמות ידע והיכרות גבוהות ובין התפיסה הציונית הקלאסית השוללת את הגולה

בקרב אישים רבים מהדרג הפוליטי-מדיני, המציגים רמות ידע גבוהות, מתקיימת ההבנה כי יהודי ארצות הברית תופסים את מערכת היחסים והזיקות בין שתי הקהילות באופן שונה מהתפיסה הרווחת בישראל. אישים אלה ערים לתפיסה היהודית-אמריקאית, לפיה שני המרכזים היהודיים (בישראל ובארצות הברית) אינם מאופיינים בקשר היררכי או בקשר של מרכז ופרiferia, גם אם אינם שווים במשקלם. אף על פי שמקבלי החלטות אלה מקבלים את מצב הדברים הקיים ("המצוי"), תפיסת "הרצוי" נוכחת אצלם מאוד. כך, למשל, חרף

שינוי המינוח ל"תפוצות" וההכרה בקיומן הלגיטימי של קהילות יהודיות מחוץ לישראל, רבים מהם עדיין תופסים את ארצות הברית כגולה ורואים במדינת ישראל בלבד ובעלייה אליה הגשמה של החזון הציוני. תפיסה זו משותפת לאישים ממגוון הקשת הפוליטית, גם אם הדברים לא נאמרים על ידם במפורש.

המפגש בין רמות ידע והיכרות גבוהות בנושא יהדות ארצות הברית ובין התפיסה הציונית הקלאסית השוללת את הגולה יוצר סתירה פנימית. הסתירה נוצרת בין ההבנה שיהודים בארצות הברית רואים ומרגישים עצמם בבית ולא בגולה, ובין חוסר נכונות אמיתית לקבל עובדה זו, וכן את העובדה שיהודי ארצות הברית לא בהכרח רואים את מדינת ישראל כרכיב יחיד או אפילו מרכזי בזהותם. דבריו של פרופ' זוהר שגב בהקשר זה אף חריפים יותר: "הבעיה ברמות העליונות של הנהגת ישראל אינה חוסר היכרות, אלא התנגדות למה שהם מכירים – קיום יהודי שהוא אלטרנטיבה לקיום הישראלי. האלמנט היהודי האמריקאי מוסיף תרומה משמעותית לקיום היהודי והישראלי בעת המודרנית".⁴² סתירה זו היא אחד הגורמים המעכבים את תרגומם של הידע והמודעות לפעולות ומדיניות, כפי שעוד יובהר בהמשך.

פעולות ומדיניות

ביטויים לחשיבות שמייחסים הדרגים הבכירים במערכת הפוליטית והמדינית בישראל ליהודי ארצות הברית אפשר למצוא בקשרים ובמפגשים התדירים והסדירים שהם מקיימים עם ראשי הארגונים היהודיים הגדולים שם ובהשתתפותם בהתכנסויותיהם השנתיות. כך, למשל, נשיא המדינה, ראובן ריבלין, השתתף בכינוס של "ועידת הנשיאים של הארגונים היהודיים" בפברואר 2018; בוועידת איפא"ק האחרונה שהתכנסה בחודש מארס 2018, השתתפו בכירי המערכת הפוליטית הישראלית, ובהם ראש הממשלה נתניהו, יו"ר "המחנה הציוני" אבי גבאי, יו"ר האופוזיציה דאז יצחק הרצוג, חברת הכנסת ציפי לבני ואחרים. באמירותיהם ובהצהרותיהם של מקבלי ההחלטות בישראל בפני קהלים יהודיים־אמריקאיים מובעים, פעמים רבות, נכונות ורצון להתחשב בהם במסגרת שיקולי המדיניות ומכלול התפיסות שהוצגו לעיל. יחד עם זאת, חרף העובדה שידע ומודעות לחשיבותם ולתרומתם של יהודי ארצות הברית לישראל הם תנאי הכרחי לעיצוב מדיניות הלוקחת אותם בחשבון, הם אינם תנאי מספיק לכך. בחינת התנהלותם של ממשלת ישראל והעומד בראשה כיום, בנימין נתניהו, בשלוש סוגיות – דת ומדינה, אופייה הדמוקרטי של מדינה ישראל ועקרון החתירה לשלום – יכולה ללמד על כך.

דת ומדינה

"מתווה הכותל", שהובל בידי נתניהו ואושר בממשלה בינואר 2016, הציג הסדר המתחשב בכל הזרמים ביהדות ומאפשר תפילה במקטע ייעודי של הכותל שלא לפי הכללים האורתודוקסיים (למשל, ללא הפרדה בין נשים וגברים). אולם בקיץ 2017 הוקפא המתווה על ידי נתניהו עצמו, לאחר שקיבל אולטימטום מהמפלגות החרדיות בממשלתו, ועמד

בפני הצורך לבחור בין התחשבות ביהודי ארצות הברית ובין שימור הקואליציה. לכאורה יכול היה נתניהו לבחור אחרת, למשל באמצעות קבלת רשת ביטחון ממפלגת "יש עתיד", שיושב הראש שלה, יאיר לפיד, התנגד לביטול המתווה וקבע בעניין זה: "ביטול 'מתווה הכותל' הוא פגיעה בביטחון המדינה, ביחסי החוץ שלנו, בכלכלה הישראלית, ומעל הכל – זוהי פגיעה קשה, מעליבה וחסרת הגיון ברגשותיהם הדתיים העמוקים ביותר של מיליוני יהודים".⁴³ למרות זאת, השיקול הפוליטי הפנימי של נתניהו – שימור הקואליציה הממשלתית – גבר על הרצון לקדם הסדר המתחשב ביהודי ארצות הברית. אחרי הקפאת המתווה אמר ראש הממשלה לגורמים רשמיים ששוחחו עימו כי הוא מודע לחומרת ההחלטות ולסערה שהן גרמו בקרב יהודי ארצות הברית. עם זאת, הוא לא ראה לנכון לעדכן את נציגי יהדות ארצות הברית טרם הקפאת המתווה, וקיים "פגישה דחופה" איתם רק לאחר מעשה. נתניהו, שככל הנראה חשש שהפילוג והמשבר בין הקהילות יעמיקו בתקופת כהונתו, הדגיש בפגישה זו כי הוא ממשיך בתוכניתו להגדלת רחבת הכותל לתפילה שוויונית וכי העבודה במקום לא תיפסק.⁴⁴ החשש של נתניהו, לצד עצם הובלתו את "מתווה הכותל" מלכתחילה, וכן נחישותו המוצהרת לקדם את הגדלת רחבת התפילה השוויונית חרף מהמורות הדרך – התפטרותה של מירי רגב מראשות הוועדה שאמורה לעסוק בנושא ועתירותיהן של עמותות שונות לבג"ץ –⁴⁵ מעידים כשלעצמם על מודעות לחשיבות הקשר והיחסים עם יהדות ארצות הברית, אך בה בעת מדגימים שהיא אינה ערובה ליישומה של מדיניות בפועל.

חוק הגיור הממלכתי, שאושר ב־2017 בוועדת השרים לחקיקה במקביל להקפאת מתווה הכותל, הוא דוגמה נוספת לפער שבין מודעות למדיניות. חוק זה, שעורר סערה בקרב יהודי ארצות הברית, נועד לחזק את מונופול בתי הדין הרבניים לגיור ולמנוע הכרה בגיורים אורתודוקסיים פרטיים בישראל, וגם כל אפשרות עתידית להכרה בגיורים קונסרבטיביים ורפורמיים. עם אישורו, עתרו נציגי הארגונים הרפורמיים והקונסרבטיביים לבג"ץ, והמיליארדר היהודי צ'רלס ברונפמן, אחד התורמים המרכזיים לפרויקט "תגלית", שיגר מכתב חריף לנתניהו. במכתבו הזהיר ברונפמן כי החלטות הממשלה בעניין חוק הגיור ומתווה הכותל עלולות לפגוע בקשר של הדור היהודי האמריקאי הצעיר לישראל ובפרויקט "תגלית" עצמו: "אוהבי ישראל והעם היהודי צריכים לחשוב על יחסינו עם ישראל ובעיקר נוכח הקואליציה שאתה מוביל. שתי ההחלטות החדשות יגרמו לכך שהנוער שלנו יהיה מנוכר יותר ויותר מהמדינה שאנו מעריצים".⁴⁶ בעקבות המשבר הפוליטי והלחץ היהודי־אמריקאי מינה נתניהו ועדה שתציע המלצות בסוגיית הגיור. הוועדה גיבשה טיוטת חוק חלופית, במסגרתה תוקם "רשות גיור ממלכתי", בה תהיה נוכחות לנציג קונסרבטיבי ורפורמי (אחד), אשר תוכל להכיר בגיורים לא אורתודוקסיים שנערכו בחו"ל.⁴⁷ הטיוטה התקבלה על ידי נתניהו,⁴⁸ אך זכתה הפעם למתקפה חריפה מצד רבנים ופוליטיקאים, כשבחזיתה ניצבים אנשי הזרם החרדי־לאומי.⁴⁹ נכון לאוגוסט 2018, טרם נחקק חוק הגיור.

אופייה הדמוקרטי של מדינת ישראל

תחת ממשלת נתניהו הנוכחית קודמה בכנסת חקיקה שנתפסה על ידי חלקים נרחבים מיהודי ארצות הברית כלא דמוקרטית וכמנוגדת לערכים יהודיים. החקיקה העמיקה את מגמת התרחקותם האידיאולוגית של אותם יהודים מישראל. "חוק המסתננים", שנתמך וקודם על ידי נתניהו, ביקש לאפשר לכלוא "מסתננים" (מהגרים לא חוקיים) שאינם מסכימים להתפנות מרצון למדינה שלישית, וזכה להתנגדות קולנית ונחרצת של ארגונים יהודיים אמריקאיים, בהם ארגון הגג JCPA המאגד בתוכו ארגונים אורתודוקסיים, רפורמיים וקונסרבטיביים.⁵⁰ חוק נוסף שנתקל בביקורת נוקבת מצידם של יהודים רבים בארצות הברית הוא חוק יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי, שהתקבל בכנסת ביולי 2018 ומעגן את אופייה הלאומי־יהודי של מדינת ישראל.⁵¹ החוק הוגדר בידי נתניהו "כאחד החוקים החשובים שכנסת כלשהי העבירה",⁵² שנועד "... להבטיח את יסוד הקיום שלנו – ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי".⁵³ הביקורת שבה נתקל החוק נבעה מהתפיסה כי הוא צפוי לפגוע במיעוטים החיים במדינה, וכתוצאה מכך – באופייה הדמוקרטי. בין המבקרים היה המשפטן היהודי, פרופ' אלן דרשוביץ, אחד הסנגורים הגדולים של מדינת ישראל, אשר הגדיר את החוק כשגיא. דרשוביץ אמר שזו אינה הדרך לחבר את יהודי התפוצות לישראל וכי יהיה קשה להגן על ישראל לאחר אישורו של חוק הלאום.⁵⁴

עקרון החתירה לשלום ומדיניותה של ישראל בסכסוך הישראלי-פלסטיני רבים מיהודי ארצות הברית מצדדים בפתרון שתי המדינות (59 אחוזים),⁵⁵ סבורים כי ההתנחלויות פוגעות בביטחונה של ישראל (44 אחוזים),⁵⁶ ותומכים בפניו ההתנחלויות בגדה המערבית, כולן או חלקן, במסגרת הסדר שלום עתידי (59 אחוזים).⁵⁷ אישים יהודים אמריקאים טוענים כי בעוד שרבים בציבור היהודי בארצות הברית מוכנים לקבל כעובדה את הקושי שיש לישראל להגיע להסדר עם הפלסטינים, הם מעוניינים, ואף מצפים, לראות את ראש הממשלה וממשלת ישראל משקיעים מאמצים אמיתיים בכיוון זה. אולם, כפי שעולה מסקר Pew 2013, רבים בציבור היהודי האמריקאי (48 אחוזים) סבורים שממשלת נתניהו אינה עושה מאמץ אמיתי וכן להגיע להסדר שלום עם הפלסטינים. בקרב יהודים צעירים בגילאי 18-29, עמדה זו היא דעת הרוב, עם 75 אחוזים המחזיקים בה.⁵⁸

פער זה בעמדות גורם לחלקים נרחבים מהציבור היהודי־אמריקאי, בעיקר הליברלי-דמוקרטי (שמהווים, כאמור, רוב בקרב יהודי ארצות הברית), לחוש ריחוק ואף ניכור מישראל. כך, למשל, העיתונאי פיטר ביינארט טוען כי שורשי מגמת ההתרחקות של צעירים יהודים אמריקאים מישראל נעוצים בכיבוש השטחים הפלסטיניים, וכי רק עם סיום הכיבוש היחסים והזיקות שבין הדור הצעיר של יהודי ארצות הברית לישראל יוכלו להשתקם.⁵⁹ ארגון "ג'ייסטיטי" מבטא אף הוא הלך רוח זה. למרות טענות אלו באשר לאופן בו התנהלות ממשלת ישראל משפיעה על הקשרים והזיקות של יהודי ארצות

הברית לישראל, נראה כי הן אינן נלקחות בחשבון בשיקולי המדיניות הישראלית ואינן מתורגמות להתנהלות שונה של ממשלת ישראל.

הפער בין מודעות למדיניות

יש המסבירים את הפער בין הידע והמודעות ובין המדיניות, במיוחד בעת הנוכחית, כנובע מירידה בדימוי חשיבותה של יהדות ארצות הברית בעיניה של ישראל. לפי הסבר זה, התרחקות היהודים הליברלים מהיהדות ומישראל, הצטמקות הקהילה היהודית-אמריקאית, הנובעת מנישואים מעורבים ומשיעורי ילודה נמוכים, הירידה בכוחה ובהשפעתה של קהילה זאת בארצות הברית, הקיטוב הפוליטי ודעיכת הדו־מפלגתיות, מובילים את מקבלי ההחלטות בישראל להסתמך על ציבורים אחרים בארצות הברית – אוונגליסטים, יהודים אורתודוקסים, אמריקאים רפובליקנים שאינם יהודים, ובאופן צר יותר על ממשל טראמפ. האוהד את ישראל.

יש הסבורים כי ההתקרבות המשמעותית שחלה בעשור האחרון בין הימין הפוליטי בישראל ובין הימין האוונגליסטי, בעיקר בארצות הברית,⁶⁰ מעידה על כך שאחדים מהפוליטיקאים מהימין הישראלי (ביניהם פוליטיקאים בכירים) זיהו את הקהילה האוונגליסטית כחלופה ליהודים מבחינת התמיכה וכוח ההשפעה בתוך ארצות הברית.⁶¹ ההסתמכות על הציבורים הללו מובילה לתפיסה, לפיה אין הכרח בערעור מערכות החיים היציבות (הסטטוס-קוו) שנבנו בעמל רב בישראל במשך עשרות שנים, בעבור תמיכתם ושביעות רצונם של היהודים האמריקאים. את העמדה השוללת התערבותם של יהודי ארצות הברית בנעשה בישראל, על רקע ערעורה את הסטטוס-קוו, הביע השר דרעי, שאמר בהקשר למשבר חוק הגיור בשנת 2017: "אנשים מבחוץ מנסים להרוג את כל מה שבנינו פה".⁶²

ייתכן כי קיומם של ציבורים אחרים שאפשר להסתמך על השפעתם בארצות הברית משנה במידה מסוימת את שיווי המשקל ביחסיה של ישראל עם יהודי ארצות הברית. עם זאת, לאור החשיבות שמייחס דרג קבלת ההחלטות הבכיר בישראל לקשר עם יהודים אלה, ובתוך כך לחשיבות הקשרים לעתידו של העם היהודי, קשה לקבל את הטענה שמקבלי ההחלטות בישראל ויתרו על התפוצה היהודית בארצות הברית לטובת תמיכתם של ציבורים אחרים. למרות זאת, כאמור, חשיבותם של יהודי ארצות הברית אינה משתקפת בפעולותיהם ובמדיניותם של אותם מקבלי ההחלטות בישראל, וזאת על אף מודעותם לתרומה של קהילה זו לביטחון הלאומי של ישראל. בבסיס התנהלות זו עומדים שיקולים שונים. צרכים ואילוצים פוליטיים בהם נתונים הפוליטיקאים, ובמיוחד ראשי הממשלות בישראל, בתוך מפלגתם שלהם ואל מול שותפיהם הקואליציוניים, מובילים אותם, פעמים רבות, להתעלם מיהודי ארצות הברית כשהם מעצבים את מדיניותם או מוציאים אותה אל הפועל. היטיב לבטא זאת מנכ"ל הפדרציה היהודית של ניו ג'רזי, שאמר: "המנהיגים הישראלים מדברים במשך שנים על כך שישראל היא מרכז העם היהודי וכי הם רואים

ביהודי התפוצות בעלי עניין בנעשה במדינה, אולם הנסיגה ממתווה הכותל מראה עד כמה באמת אכפת להם... שיקולים פוליטיים-אלקטורליים חשובים להם בהרבה".⁶³ עמדות הציבור ביחס להכללת יהודי ארצות הברית בשיקולי המדיניות בישראל (כפי שכבר הוצגו) משפיעים אף הם על התנהלות הפוליטיקאים, וכן התפיסה שהציגו מרואיינים רבים, לפיה ההחלטות וההסדרים המוחלים בישראל, שהיא מדינה ריבונית ודמוקרטית, צריכים להתקבל על פי שיקולים שייטיבו, בראש ובראשונה, עם אזרחיה, תוך מתן עדיפות לדעת הרוב. בנוסף, הסתירה הפנימית, שכבר הוזכרה לעיל, שדומה שמתקיימת בקרב הפוליטיקאים, בין תפיסת היסוד השוללת את הגולה והרואה את ישראל כמרכז הקיום היהודי ובין קבלתם את התפוצה היהודית בארצות הברית כמרכז קיום לגיטימי, היא גורם משמעותי נוסף המסביר את הפער שבין המודעות ובין התנהלות הפוליטיקאים הישראליים בסוגיה זאת ומדיניות ישראל בה.

תרגום המודעות לפעילות: יוזמות לכינון מנגנוני הידברות והיועצות בין הקהילות

המודעות וההכרה בחשיבות הקשרים בין הקהילות הביאו לאורך השנים לניסיונות לכונן מנגנוני הידברות והיועצות בין יהודי התפוצות ובין מדינת ישראל, אך אלה לא הבשילו לכדי מיסודם בפועל. רוב הניסיונות נעשו במסגרת ועדת העלייה, הקליטה והתפוצות של הכנסת ותחת כנפי מוסד הנשיאות של מדינת ישראל.

הרעיון ליצירת מסגרת ממוסדת להידברות הועלה לראשונה שנים ספורות לאחר הקמת המדינה על ידי חיים כהן, מי שהיה אז היועץ המשפטי לממשלה.⁶⁴ בשנים שלאחר מכן נעשו ניסיונות נוספים ליצירת דו־שיח בין ישראלים ובין יהודי ארצות הברית, אך דו־שיח זה הפך עד מהרה למונולוגים מקבילים ופטרוניים.⁶⁵ בין החסמים והגורמים המעכבים את כינונם של מנגנוני הידברות והיועצות אלה אפשר לציין את התפיסות הרווחות בישראל לגבי הקשר והיחסים עם יהודי התפוצות; את ריבוי הדעות באשר למהותו ולפעולתו הרצויה של מנגנון ההידברות; את הפוליטיקה בשני הצדדים – שיקולים קואליציוניים ומפלגתיים של הפוליטיקאים בישראל, מצד אחד, והפוליטיקה הפנים־קהילתית והבין־ארגונית (בעיקר בקרב יהודי ארצות הברית), לרבות בשאלה מי הם נציגי יהדות התפוצות, מצד שני; ואת הרגישות לסוגיית מעורבותם של אזרחים זרים במדיניותה של מדינה שאינה ארץ אזרחותם.

דיוני ועדת העלייה, הקליטה והתפוצות

ועדת המשנה של ועדת העלייה והקליטה של הכנסת לקשרי ישראל והעם היהודי, בראשות היו"ר ח"כ עינת וילף, דנה בשנים 2011–2012 ב"פרדיגמה חדשה ביחסי ישראל והעם היהודי". לבקשתה של וילף, שהיא בעלת עניין אישי בנושא זה עוד מנעוריה,⁶⁶ הציג "המכון לתכנון מדיניות העם היהודי" פרדיגמה חדשה ביחס לקשרים שבין ישראל ויהודי התפוצות, שגובשה על ידו במסגרת פרויקט שהוזמן ממנו כשנתיים קודם לכן

על ידי הממשלה ו"הסוכנות היהודית". הפרדיגמה שהוצגה כללה שש המלצות חד-כיווניות, כלומר כאלו שקהל היעד שלהן הם יהודי התפוצות בלבד. ביניהן היו המלצות לחשיפת יהודי התפוצות לישראל, הפצת התרבות היהודית והישראלית, חינוך יהודי והוראת עברית בתפוצות ועוד. אף אחת מההמלצות לא התייחסה לצורך בהעמקת הידע וההיכרות ובחשיפתם של ישראלים ליהדות התפוצות, או בחיזוק זהותם היהודית של הישראלים, כבסיס לחיזוק הקשר בין שתי הקהילות. שינוי הפרדיגמה הגדול ביותר שהוצג היה שמדינת ישראל צריכה ליטול אחריות על התהליך ולהשקיע בו כסף.⁶⁷ למרבה האירוניה, הדיון ב'פרדיגמה החדשה' ביחסי ישראל והתפוצות ביטא, יותר מכל, את התפיסות הישראליות המעכבות את השינוי הנדרש: בעוד שהובן שיש צורך "להגדיר מחדש את היחסים בין מדינת ישראל לבין הקהילות, באופן שיתאם גם את רוח הזמן",⁶⁸ ההמלצות ביטאו את התפיסות הרווחות באשר ליחסים אלה: את הרצון והצורך לקרב את יהודי התפוצות אל ישראל ("המרכז") בתהליך חד-כיווני, שאינו מניח ואינו מקבל הדדיות בקשר וגם אינו מחייב את שתי הקהילות להתקרב זו לזו, וכן את ההנחה שמדובר בקהילות שמתקיימים ביניהן יחסים היררכיים. כפועל יוצא מכך, גם יישומן של ההמלצות לא יכול היה להגדיר מחדש את היחסים, שכן הן ביטאו וקיבעו תפיסות קיימות ביחס אליהם. יישומן לא היה נותן מענה לצורך של יהודי התפוצות, ובראשם יהודי ארצות הברית, בקיום דו-שיח עם ישראל ובכינון ערוצים ממוסדים של הידברות והבעת דעה ביחס לנעשה בה, כחלק מהפרדיגמה החדשה הנדרשת מבחינתם.

מוסד הנשיאות

מספר ניסיונות לקדם סדר יום חדש בין הקהילות היהודיות בישראל ובארצות הברית ולכונן מסגרת בה יתקיימו דו-שיח ומנגנון היועצות בין מדינת ישראל ליהודי התפוצות נעשו תחת כנפיו של מוסד הנשיאות. המחשבה מאחורי היוזמות הללו הייתה כי במסגרת מוסד הנשיאות של מדינת ישראל ניתן יהיה לגבש את הקונצנזוס הנדרש, ולהבטיח שהיוזמות לא יהפכו לוויכוח מפלגתי-פוליטי.

שתי יוזמות שהבשילו לכדי דיון, אך לא יצאו אל הפועל, נעשו בתקופת הנשיאים עוז ויצמן ומשה קצב. הנשיא ראובן ריבלין הציג רעיונות בנושא ובימים אלה פועל בשיתוף משרד התפוצות להצגת יוזמה סדורה בנושא. בשנת 1994 יזם הנשיא עוז ויצמן ועידה בת יומיים, בשיתוף משרד החוץ, שנועדה לקיים דו-שיח בין ישראל ויהודי התפוצות כדי לחזק את היחסים ביניהם ולמנוע התבוללות. בוועידה השתתפו מאתיים איש – שלישי מהם ישראלים ושני שלישים מיהודי התפוצות. בנוסף למנהיגות היהודית ה"רשמית", השתתפו בה אישים שנמנו על חוגים שונים. סגן שר חוץ באותה העת, יוסי ביילין, הציג בוועידה תוכנית להקמת ארגון חברים בשם "בית ישראל", שיחבר את ישראל והתפוצות ויחליף את "הסוכנות היהודית" ואת "ההסתדרות הציונית העולמית". יהודי התפוצות שהשתתפו בוועידה טענו כי לצורך שימור הקשר ובנייתם של "גשרים חדשים" בין שתי הקהילות, כפי שכינה זאת הנשיא ויצמן, נדרש שינוי תפיסתי ותודעתי בשני הצדדים.

הם קראו להכרה בלגיטימיות של קיום יהודי משמעותי ומרכזי גם מחוץ לגבולותיה של מדינת ישראל; לחולל מהפכה ביחסים עם התפוצות על ידי ויתור על ראיית העלייה כנושא העומד בראש סדר העדיפויות של מדינת ישראל; ביקשו מהישראלים לבחון את התוכן היהודי של אורחות חייהם; וטענו כי על בתי הספר והחברה בישראל להקדיש יותר תשומת לב ליהדות ולתפוצות. הנשיא ויצמן, מצידו, התנגד בתוקף לשינוי סדרי העדיפויות ביחס לעלייה וסירב לתת לתפוצות "חותמת לגיטימיות". עם זאת, הוא אמר שהוא מכיר בחשיבות התפוצות, ולכן כינס את המפגש, במטרה להבין אותן טוב יותר.⁶⁹ גם במקרה זה ניתן לראות כי התפיסות של "שלילת הגולה" ו"ישראל במרכז", וכן התפיסה הרואה בחייהם של יהודים מחוץ לישראל גלות, לא אפשרו לחשיבות אותה ביטא ויצמן ביחס לקשר עם הקהילות היהודיות להפוך לפעולה ולקשב אמיתי ליהודי התפוצות. ויצמן לא רק שלא היה מוכן לקבל את המרכזים היהודיים בתפוצות כשווים במעמדם לישראל, אלא שלא היה מוכן לקבלם אפילו כמרכזי קיום יהודי לגיטימיים. יוזמה שנייה שננקטה בנושא זה הייתה בתקופת נשיאותו של משה קצב, אשר הציע בשנת 2004 להקים מוסד בשם "הבית השני". מוסד זה אמור היה להיות גוף המייצג את רוב העם היהודי, שבמסגרתו יקיימו מדינת ישראל והקהילות היהודיות בתפוצות התייעצויות ודיונים בנושאים רלוונטיים. בדברי ההסבר לדיון שנערך בוועדת העלייה, הקליטה והתפוצות של הכנסת בדצמבר 2004, הצביע קצב על בעיות יסוד ביחסי ישראל והתפוצות: "אני סבור שיש למדינת ישראל תפקיד חשוב בחיי העם היהודי. עם זאת, נדמה לי שאנחנו במדינת ישראל מתיימרים לפעול ולקבל החלטות שנוגעות לחיי העם היהודי בלא התייעצות עם העם היהודי. מחובתנו כמדינת ישראל לקיים את ההתייעצות עם העם היהודי. השאלה המתבקשת היא עם מי."⁷⁰ הנשיא קצב הציע כי "הבית השני" יעסוק אך ורק בנושאים הנוגעים לעם היהודי ולחיו, יהיה נעדר סמכויות חקיקה וביצוע, ולא יעסוק בנושאים הנוגעים לחיי מדינת ישראל. בניגוד לעמדה זו, סבר השר לענייני התפוצות דאז, נתן שרנסקי, כי ישנם נושאים הנוגעים לחיי מדינת ישראל שגם בהם יש להיוועץ ביהודי התפוצות. כדוגמה הוא הביא את נושא המאבק בטרור ובמחבלים, אשר לדעתו, כאשר נערכים דיונים אסטרטגיים סביבו, יש לקחת בחשבון את עמדתה של יהדות התפוצות ואת התייחסויותיה אליו, מכיוון שהוא בעל השפעות, לעיתים קטלניות, גם עליה.⁷¹

מניתוח הדיון שהתקיים בוועדת העלייה, הקליטה והתפוצות, אשר כלל אנשי אקדמיה ומחקר ישראליים, וכן נציגים ישראליים של הארגונים היהודיים בארץ, עולה שבין הגורמים לכך שיוזמה זו לא הבשילה לכדי מימוש אופרטיבי, נמצאים ריבוי הרעות והיעדר הסכמה ביחס לאופן מימושה: בעוד שכל המשתתפים בדיון בירכו על היוזמה, על המסגרת המוצעת ועל החשיבות שיש בה, תוך הדגשת הממד הערכי והתרומה של יהודי התפוצות לביטחון הלאומי של ישראל במובנו הרחב, כמעט ולא היו שני דוברים שהסכימו על אופן כינונו, הרכבו, בחירתו, אופיו, תחומי פעילותו וסמכויותיו של גוף כזה. בנוסף, אחדים מהמשתתפים העלו את החשש שכינון הגוף המדובר יביא להאשמת

היהודים בארצות אזורחותם בנאמנות כפולה, אם אכן יקחו חלק בגוף זה. הדברים שהושמעו בוועדת העלייה, הקליטה והתפוצות מצביעים על כך שגם כשמקבלים כלגיטימי קיום יהודי בתפוצות ורואים חשיבות במתן מקום לדעותיהם של היהודים שם במערך השיקולים של קביעת המדיניות הישראלית, אין הדבר מבטיח את מיסוד מערכת היחסים, וזאת נוכח ריבוי הדעות ורגישות הסוגיה בשני הצדדים. מעניין לציין כי בדיון בהצעתו של הנשיא קצב הייתה התייחסות גם לקהילה הישראלית ההולכת וגדלה בתפוצות, ובמיוחד בארצות הברית.

נשיא המדינה הנוכחי, ראובן ריבלין, רואה גם הוא חשיבות מיוחדת בשימור הקשר עם יהודי התפוצות ובקימו של דו-שיח עמם. בנאום שנשא במלאת שנה לכהונתו, שטח ריבלין את תפיסתו לגבי החברה הישראלית המשתנה, הכוללת לדבריו ארבעה שבטים.⁷² בנאום בכינוס בכינוס השנתי של "הפדרציות היהודיות של צפון אמריקה", שהתקיים בלוס אנג'לס בנובמבר 2017, התייחס הנשיא ריבלין ליהדות התפוצות בתור השבט החמישי שבשבי ישראל.⁷³ בראיון עימו אמר הנשיא כי הוא רואה ביהודי ארצות הברית שבט שחשיבותו ומשקלו אינם נקבעים לפי מיקומו, אלא לפי חשיבותו העצומה לבניין החברה, המדינה והעם בישראל. לדבריו, הוא רואה צורך בקביעת פורומים להתייעצות עם יהדות התפוצות בנושאים הנוגעים לעתידנו כעם וכמדינה, וכי הוא סבור שההנהגות היהודיות משני צידי האוקיינוס צריכות לפעול כדי ליצור עתיד משותף. הנשיא סבור כי על הקהילות לברר מחדש את ייעודן המשותף, לחשוב כיצד הן יכולות לחלוק זו על דעתה של זו, לפעול יחד למרות המחלוקות ולקבל החלטות שלוקחות בחשבון את מכלול האינטרסים והשיקולים של שני הצדדים.⁷⁴

באשר למקומם של יהודי ארה"ב בסדר היום הציבורי בישראל סבור הנשיא כי עמדותיהם וצרכיהם של יהודי ארצות הברית מוצאים ביטוי מעשי במדינת ישראל: "יהדות ארצות הברית נהנית בישראל לא רק מחופש ביטוי, אלא גם מפעילותם של ארגוני שדולה, מנציגות רשמית בלב המוסדות הלאומיים הוותיקים ומנציגות בקרנות התורמות לחברה הישראלית."⁷⁵ עם זאת הוא סבור כי ייתכן וממשקי הקשר הקיימים כיום בין שתי הקהילות אינם משקפים את צרכי הקהילה היהודית בארה"ב באופן מיטבי. לכן, לשיטתו של הנשיא יש צורך בהוספת ציר קריטי למערכת היחסים, בדמות מגעים הדוקים וממוסדים בין הנהגות הקהילות השונות. לתפיסתו, היוזמה לכינון הממשק בין הקהילות לא צריכה להיות תלויה במוסדות המדינתיים-ממלכתיים במדינת ישראל: "כתלמידו של ז'בוטינסקי" אומר הנשיא "אינני חושב כי עודף רגולציה יועיל במקרה שלפנינו", ומוסיף כי בהקשר זה "יש לדאוג לאחדות העם היהודי כעם שחשובה לו המדינה, ולא כמדינה שחשוב לה העם."⁷⁶ דהיינו, הציר אותו יש להוסיף למערכת היחסים הוא של מנהיגי הקהילות ו/או השבטים המרכיבים את החברה בישראל (People to People), ציר שיתקיים לצד הקשרים שמקיימים המנהיגים המדיניים בישראל עם נציגי הקהילה היהודית בארצות הברית ולצד הממשקים האחרים הקיימים. כל זאת מתוך אחריותו של העם להבטיח את המשכיותו ואחדותו.

מערכת הביטחון

השותפות האסטרטגית בין ארצות הברית לישראל הביאה לקיומם של שיתופי פעולה וקשרים ענפים בין מערכת הביטחון הישראלית ומערכת הביטחון האמריקאית. לעומת זאת, הממשקים בין גופי מערכת הביטחון הישראלית ליהודי ארצות הברית הם מצומצמים למדי. ההיכרות, הידע והמודעות של בכירי מערכת הביטחון של ישראל לתרומתם של יהודי ארצות הברית הם בעיקרם תוצר של מפגשים בין אותם בכירים ובין יהודים אמריקאים, במסגרת תדרוכים שהבכירים מעבירים למנהיגים ולמשלחות של ארגונים יהודיים; של השתתפות באירועים של הארגונים היהודיים המובילים בארצות הברית; ושל מפגשים של בכירים בצה"ל עם תורמים מקרב יהודי ארצות הברית, בעיקר במסגרת פעילותו של ארגון "ידידי צה"ל בארצות הברית" (FIDF). פרויקט "תגלית" הוא דרך נוספת ליצירת קשרים בין שני הצדדים: עד שנת 2018 נפגשו במסגרתו כ־100,000 חיילים וקצינים ישראלים עם כ־600,000 צעירים יהודיים מהתפוצות, מרביתם מארצות הברית. בנוסף, בעלי תפקידים במערכת הביטחון ששירתו בארצות הברית או עברו הכשרות ולימודים בה, התוודעו באותן נסיבות להיבטים מסוימים של יהדות ארצות הברית.

למרות שבמסגרת מפגשיהם של בכירים במערכת הביטחון הישראלית עם תורמים ועם ראשי הארגונים היהודיים בארצות הברית נכונים האחרונים להקשיב, לשתף במידע ולהביע נכונות לסייע, במקביל להבעת עמדתם בנושאים שונים, מפגשים אלה אינם מספיקים בכדי ליצור תמונה מלאה והבנה עמוקה על יהדות ארצות הברית ותרומתה לביטחונה הלאומי של ישראל. עצם העובדה שמפגשים אלה מהווים, פעמים רבות, את מקור המידע העיקרי של אנשי מערכת הביטחון על יהודי ארצות הברית, מסבירה את ההיקף המצומצם והמוגבל של הידע וההבנה הקיימים במערכות הביטחוניות של ישראל על קהילות אלו ועל תרומתן לביטחונה הלאומי.

ידע נרחב יותר ומודעות גבוהה יותר ביחס לתרומת הקהילות היהודיות בארצות הברית ניתן למצוא בקרב חלק מאלופי צה"ל, ובהם, בדרך כלל, הרמטכ"ל, סגן הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, מפקד חיל האוויר וכמובן נספח ההגנה בארצות הברית. מראיונות שקיימנו עולה כי בעלי תפקידים אלה מודעים לתרומת ארצות הברית והיהודים בה לביטחון הלאומי של ישראל, ובמיוחד לעזרתם בהתנהלות בנבכי הפוליטיקה האמריקאית ולשימור השותפות האסטרטגית עם ארצות הברית, המקדמת את עוצמתה הצבאית של ישראל ואת מעמדה האזורי והבין־לאומי. יש לציין כי במסגרת השיח שמקיימים בעלי התפקידים הבכירים בצה"ל עם יהודי ארצות הברית, הם מבטאים רגישות רבה ומודעים לצורך שלא להעמיד אותם בסכנת נאמנות כפולה, בין היתר על רקע פרשיות עבר, אשר הזיקו למערכת היחסים הכוללת בין שתי המדינות והשאירו חותם טראומתי עד היום. בין פרשיות אלו ניתן לציין את פרשת פולארד (1985) ואת פרשת פרנקלין, בה הורשע בשנת 2006 עובד הפנטגון היהודי, לארי פרנקלין, על פי הודאתו, בהעברת מידע חסוי לשני בכירי איפאק.⁷⁷

במערכת הביטחון של ישראל ישנם תפקידים ספורים בלבד שמשלבים ראייה רחבה וכוללת של מערכת היחסים האסטרטגית הפוליטית-מדינית-ביטחונית בין ישראל לארצות הברית עם הכנת חשיבותה של יהדות ארצות הברית בתמונת יחסים זו. בדרך כלל מדובר בשר הביטחון, במנכ"ל משרד הביטחון, בראש האגף המדיני-ביטחוני במשרד הביטחון ובנספח ההגנה בווינגטון. בעלי תפקידים אלה הם בעלי ידע והיכרות עמוקים עם התפיסות, המגמות וההתפתחויות השונות בקרב הקהילה היהודית בארצות הברית ועם מערכת היחסים שלה עם ישראל הרשמית, על המתחים המובנים המתקיימים בה. בנוסף למודעותם לתרומה של יהודי ארצות הברית לשותפות האסטרטגית בין שתי המדינות ולמנגנונים הצבאיים-ביטחוניים הקיימים ביניהן, קיימת אצל אותם בעלי תפקידים בישראל גם מודעות לתרומה הרחבה של יהדות זו, שהיא מעל ומעבר לליבת הביטחון: להיותה עורף אסטרטגי פעיל, המאופיין בפעילות שטח בארצות הברית, בהירתמות, בדיפלומטיה ציבורית ובמאבק ב-BDS; לחשיבותה ההולכת וגדלה של פעילותה הציבורית הרחבה; ולהשפעתה הכוללת על החוסן הלאומי של ישראל.

ביטוי לתמונה החלקית והחסרה בשאר מערכת הביטחון, ובצה"ל בפרט, באשר למקומה של הקהילה היהודית בארצות הברית במערכת היחסים עם הממשל האמריקאי, הם דברים שאמרו בראיונות חלק מנציגי הארגונים היהודיים בארצות הברית. לדבריהם, רבות מפניותיהם לצה"ל לקיים מפגשים עם משלחות שלהם המגיעות לארץ, נדחו בשנים האחרונות. בנוסף לכך, ככל הידוע, מערכת הביטחון הישראלית לא מקיימת דיון מערכתי כולל בתרומתם של יהודי ארצות הברית לביטחון הלאומי של ישראל, ובמיוחד בחלקם ובהשפעתם על השותפות האסטרטגית עם ארצות הברית ועל ביצור עוצמתה הצבאית. מערכת הביטחון של ישראל, ככלל, חולקת אותן תפיסות המאפיינות חתכים רבים בחברה הישראלית, לפיהן ישראל היא מרכז הקיום היהודי, וכי עליה להיות אמנם קשובה לקהילות היהודיות בתפוצות, מאחר שהמצב בה משפיע גם עליהן, אלא שאותן קהילות אינן צריכות להשפיע על החלטותיה. ניסח זאת היטב אחד מבכירי המערכת הצבאית לשעבר שאמר כי יהודי ארה"ב הם בעלי דעה, אך לא בעלי עמדה. כלומר, דעתם חשובה, אך מדינת ישראל היא הקובעת והיא הגורם הבלעדי המקבל החלטות הנוגעות לביטחונה.

הדרג הביצועי בממשלה ובעלי תפקידים ישראלים בארצות הברית

הדרגים הביצועיים במשרדי הממשלה העוסקים בנושא יהדות התפוצות, וכן ישראלים שמילאו תפקידים בארצות הברית, נחשפים לקהילה היהודית שם ולמאפייניה וחלקם עומדים עימה בקשרים לאורך זמן. כתוצאה מכך, שתי הקבוצות הללו הן בעלות ידע, היכרות והבנה עמוקה של יהדות ארצות הברית, ומציגות תפיסות ועמדות דומות ביחס אליה, לתרומתה ולטיב היחסים עימה. משרדי הממשלה העוסקים בנושא התפוצות בכלל ויהודי ארצות הברית בפרט הם בעיקר משרד העלייה והקליטה, משרד התפוצות ומשרד

החוץ. הדרגים הביצועיים בהם, המודעים למגמות ולאתגרים עימם מתמודדת יהדות ארצות הברית מבית ומחוץ, מציגים ברובם גישה ערכית באשר לחשיבות היחסים בין שתי הקהילות ולתרומתם של יהודי ארצות הברית לביטחון הלאומי של ישראל במובנו הרחב, כמו גם הבנה באשר להדריות הנדרשת כדי להבטיח את המשכה של תרומה זו.

רבים בדרג הביצועי הישראלי, בעבר ובהווה, מכירים בהשפעה השלילית של התפיסות הישראליות על הניסיונות ליצור דו־שיח עם יהודי התפוצות, ובכלל זה עם יהודי ארצות הברית. ביטוי לכך ניתן למצוא בדבריו של המדען הראשי של המשרד לקליטת עלייה בדיון בפנל המדע החדשה ביחסי ישראל והתפוצות שנערך בוועדת המשנה לעלייה, קליטה ותפוצות של הכנסת בשנת 2012: "... ישראל פנימה חייבת ... לפחות לתת איזה התחייבות עקרונית לשינויים שיפגינו פלורליזם בחברה הישראלית, שיקרינו כלפי חוץ, מכיוון שבואו לא נשכח שחלק מהבעיות שיש לנו לגבי ציבורים יהודיים – אני מדבר על הציבור היהודי המאורגן שמעוניין בישראל ... – נמצא לא פעם בקונפליקט עם ישראל על רקע של נושאים כבדי משקל, כמו הפלורליזם הדתי בישראל, הגיורים שהוזכרו כאן וכולי. וכאן יש גם איזושהי ... חובה ... שגם ממשלת ישראל תיקח את זה ... כנושא מרכזי יזום על ידה, ולא רק שתגיב בזמן משבר הגיור הבא, או המשבר הבא עם הרפורמים והקונסרבטיבים ..."⁷⁸ באותו דיון העלה נציג משרד ההסברה והתפוצות טיעון לפיו על ישראל להפנים כי יש צורך בתפיסה חדשה: "... זהות יהודית היא לא עניין רק של התפוצות... זאת אומרת, אם מדינת ישראל היא מדינת העם היהודי ... אנחנו צריכים לחשוב על זהות יהודית במדינת ישראל. ולכן, דווקא שיתוף פעולה פה ... והמחשבה האסטרטגית על זהות יהודית בתפוצות ובארץ ביחד, היא נקודה מאוד מאוד חשובה שיש כאן".⁷⁹

תפיסות אלו באות היום לידי ביטוי, אם כי עדיין רק באופן חלקי, גם בעמדתה של ישראל הרשמית, כפי שהיא משתקפת בחזון ובפעילות של משרד התפוצות, המדגיש גישה ערכית ולא תועלתנית, הרואה את היחסים בין הקהילות היהודיות בישראל ובתפוצות כיחסי משפחה.⁸⁰ סיסמת המשרד – "יוצרים עתיד יהודי משותף" – מצביעה על הבנת הצורך בפעולה משותפת ובהדריות בקשר בין הקהילות: הגברת ההיכרות והקשרים לא רק של יהודי התפוצות עם ישראל, אלא גם של היהודים בישראל עם הקהילות היהודיות בתפוצות. הבנה זו מתבטאת בייזומם של פרויקטים בקרב הציבור הישראלי, חלקם עתידיים, המכוונים לחינוך, היכרות והקניית ידע על יהודי התפוצות, וליצירת מפגשים וקשר בין שתי האוכלוסיות.⁸¹ עם זאת יש לציין, כי עיקר פעילותו של משרד התפוצות עודנה מתמקדת בחיזוק הקשר של יהודי התפוצות עם ישראל. כך, פרויקט הרגל של המשרד, "היוזמה המשותפת לממשלת ישראל ויהדות התפוצות" (Mosaic United), מתמקד בצעירים היהודיים בתפוצות ונועד "לאפשר לדור הצעיר לעצב את חייו כמשתתפים פעילים בעולם היהודי, עם מחויבות חזקה לישראל, באמצעות חווייתם את מורשתם .. דרכו ניתן לייצר חזון חינוכי כולל ועיקבי, שבכוונו להעשיר, לאתגר, לחזק ולעורר השראה בקרב הדור הצעיר ולעודדם לחקור את זהותם".⁸²

קבוצה נוספת במסגרת מגזר זה מורכבת משליחי "הסוכנות היהודית", ישראלים העובדים בפדרציות היהודיות ובארגונים יהודיים ופרו-ישראליים שונים ומשליחי המדינה לתפקידים ביצועיים בארצות הברית. אלה מאופיינים בידע והיכרות עמוקים עם יהדות ארצות הברית, עם מקורות ההשפעה שלה שם וברחבי בעולם, וכן במודעות לתרומתה של ארצות הברית לביטחון הלאומי של ישראל ולחלקם של יהודי ארצות הברית בתרומה זאת. הידע וההיכרות של מי שניהנו כנציגים ישראלים בארצות הברית – בשגרירות, בקונסוליות ובנספחיות השונות – נובעים מקשריהם עם הקהילה היהודית ומעבודתם היומיומית כנציגי ישראל מול הממשל והמערכת הפוליטית האמריקאית. בעלי תפקידים אלה יודעים לספר על הסיוע שהם קיבלו מארגונים יהודיים דוגמת אפא"ק, וכן מיהודים פרטיים, בנבכי המערכת הפוליטית האמריקאית, הן כדי להבין את האופן בו היא פועלת והן כדי ליצור קשרים ולהגיע אל האנשים הנכונים בה. אותם נציגים ישראלים מציגים תפיסה הרואה חשיבות מכרעת בתמיכה הדו-מפלגתית בישראל והממשיגה אותה כנכס חיוני, עליו יש לשמור היטב.

שליחי "הסוכנות היהודית" וישראלים העובדים בפדרציות היהודיות ובארגונים יהודיים ופרו-ישראליים בארצות הברית, מציגים תפיסה ייחודית של מערכת היחסים כדו-צדדית ושל מקומם הרצוי של יהודי ארצות הברית בסדר היום של ישראל. תפיסותיהם קרובות יותר לתפיסות היהודיות-אמריקאיות מאשר לתפיסות הישראליות המקובלות. אותם ישראלים שהו פרקי זמן ממושכים בארצות הברית וחוו חשיפה ואינטראקציות ממושכות עם הקהילות היהודיות בה, במהלכן "גילו" את יהדות ארצות הברית על שלל גווניה, את הפלורליזם וההכלה המאפיינים אותה ואת קיומה של יהדות מבחירה, אותה מרבית הישראלים כלל אינם מכירים. הם גם נחשפו לחינוך הציוני והיהודי, ובמקרים רבים חידדו, ואף עיצבו מחדש, את זהותם היהודית והישראלית, שהובילה לשינוי בתפיסותיהם.

בניגוד לתפיסה של שלילת הגולה ולתפיסה הרואה בישראל מרכזו של העם היהודי, התפיסה הרווחת בקבוצה זו של ישראלים איתם שוחחנו רואה בקהילת יהודי ארצות הברית מרכז יהודי לגיטימי בעל השפעה, היכול להפרות ולהעשיר את זהותם היהודית של האוכלוסייה והחברה בישראל מבחינה ערכית ומעשית, וללמד אותה פלורליזם יהודי והכלה. ישראלים אלה סבורים כי ראית ישראל כמרכז הקיום היהודי הלגיטימי הבלעדי של העם היהודי היא תפיסה פטרונית שאינה פועל יוצא מחייב של החזון הציוני. רבים מהם מוכנים לראות ולקבל כציונים גם יהודים שבחרו לא לגור במדינת ישראל.

המשתייכים לקבוצה זו של ישראלים הציגו הלימה בין ידע, מודעות ופעולות. רבים מהם מביאים לידי ביטוי בפעילותם היומיומית את הידע, המודעות והתפיסות שלהם ביחס ליהודי ארצות הברית ולתרומתם לישראל ולעם היהודי. גם לאחר סיום תפקידם בארגונים היהודיים השונים בארצות הברית, ממשיכים רבים מישראלים אלה לשמור על נקודת המבט הייחודית אותה פיתחו ביחס לקשרים בין שתי הקהילות. רבים מהם גם ממשיכים לעסוק בקשר עם יהודי ארצות הברית ובניסיון ליצור מפגש ולקרב בין נקודות המבט הישראלית

והיהודית־אמריקאית, בין היתר על ידי מיזמים משותפים שונים, עריכת מחקרים, פרסום מאמרים פובליציסטיים ומקצועיים, מעורבות בפרויקטים חינוכיים בישראל ועוד.

מחקר ואקדמיה

יהדות ארצות הברית אינה מהווה נושא למחקר רחב היקף במכוני המחקר ובאקדמיה בישראל, בוודאי לא בהקשרים של ביטחון לאומי. באופן מסורתי, העיסוק המחקרי בישראל בנושא זה הוא בידי חוקרים בתחום התפוצות (Diaspora), ביניהם יוסי שיין, גבריאל שפר ואלון גל. עיסוק, חשיבה ותוכניות מחקר בנושא הקשרים בין יהדות ארצות הברית ובין מדינת ישראל ניתן למצוא, בין היתר, במכון בן־גוריון לחקר ישראל והציונות באוניברסיטת בן־גוריון בנגב; באוניברסיטת חיפה, המקימת תוכנית לתואר שני בנושא "יהדות ארצות הברית ומדינת ישראל"; ב"מכון למדיניות העם היהודי" (מיסודה של "הסוכנות היהודית"); ב"מכון שכטר ללימודי היהדות"; במכון המחקר "ראות"; ב"מכון למחקרי ביטחון לאומי"; ב"מכון שלום הרטמן". המשותף לרבות מהמסגרות הללו הוא מעורבותם של יהודים ממוצא אמריקאי בייזום ובמימון תוכניות המחקר. כך, פרויקט מחקר שנערך בנושא זה במכון המחקר "ראות" התבצע במשותף עם "הליגה נגד השמצה"; "מכון שלום הרטמן" נוסד על ידי שלום הרטמן, יהודי אמריקאי; תוכנית התואר השני באוניברסיטת חיפה והמחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי מתקיימים ביוזמתה ובמימונה של "קרן משפחת רודרמן". דבריו של פרופ' גור אלרואי, העוסק בחקר קהילות יהודי ארצות הברית, לפיה "בבתי הספר התיכוניים בישראל לומדים על קהילות יהודיות מתות, ולא על קהילה חיה ובעטת"⁸³, נכונים גם ברמה האקדמית. רוב המחקר ולימודי היהדות במכוני המחקר ובאוניברסיטאות בישראל מוקדש לחקר קהילות יהודיות שאינן קיימות עוד. גם כאשר קיים עיסוק אקדמי ביהודי ארצות הברית, כמו בקורסים המועברים באוניברסיטאות ובמסגרות אחרות, הוא נוגע, בעיקר, להיסטוריה של הקהילה, ופחות לקשריה ולתרומתה כיום למדינת ישראל.

כמו הישראלים בעלי התפקידים בארצות הברית, רבים מהאקדמאים והחוקרים הישראלים העוסקים בתחום זה תופסים את מערכת היחסים הרצויה בין ישראל ובין יהודי ארצות הברית בצורה הקרובה יותר לתפיסה היהודית־אמריקאית, לפיה, כאמור, היחסים הם בין שני מרכזי קיום יהודי לגיטימיים ובעלי השפעה, גם אם לא בהכרח שווים בחשיבותם. הם מחזיקים בתפיסה ערכית לגבי חשיבות היחסים עם יהודי ארצות הברית עבור ישראל, ורווחת ביניהם ההנחה כי שתי הקהילות תלויות האחת בשנייה, ולא יחזיקו מעמד בטווח הארוך האחת ללא האחרת: "כשם שיהדות ארצות הברית לא תחזיק מעמד ללא מדינת ישראל (אולי מלבד הקהילות האורתודוקסיות), כך גם ספק אם ישראל תוכל להחזיק מעמד בלי התמיכה הפוליטית והביטחונית של יהודי ארצות הברית", אומר יוסי קליין־הלוי, חוקר ב"מכון הרטמן".⁸⁴ רבים מאנשי האקדמיה הישראלים העוסקים בנושא סבורים כי אחת הבעיות העיקריות ביחסים בין שתי הקהילות היא

העמדה הפטרונית של ישראל, המנכסת את ענייני העם היהודי לעצמה, ובכך תוקעת טריז ביחסים וגורמת להתרחקות בין שני הצדדים. אבי שגיא, חוקר פילוסופיה יהודית, סבור כי מדינת ישראל נוטלת לעצמה, בתהליך הולך ונמשך, את הזכות לכונן את טיבה של הזהות היהודית ואת משמעות ההשתייכות לעם היהודי, בעוד שזהו עניינם של כל היהודים באשר הם, ולא של הגוף הריבוני בישראל בלבד.⁸⁵

באקדמיה ובגופי מחקר שונים בישראל מתבצעים מחקרים ומתקיימות תוכניות ופעילויות שהיקפם אמנם אינו גדול, אך הם מביאים לידי ביטוי את הידע, התפיסות והמודעות לתרומתם ולחשיבותם של יהודי ארצות הברית לביטחונה הלאומי של ישראל. כך, למשל, ב"מכון הרטמן" עוסקים באתגרי השיח הישראלי והיהודי, ובתוך כך ביחסים בין ישראל ויהודי ארצות הברית;⁸⁶ "תוכנית רודרמן ללימודי יהדות ארצות הברית" באוניברסיטת חיפה מפרסמת ניירות מחקר בנושא ומקיימת סיור לימודי בן עשרה ימים בארצות הברית, במהלכו נפגשים הסטודנטים באורח בלתי אמצעי עם יהודי המקום.⁸⁷ במכון "ראות" גובשה מסגרת תפיסתית לעתיד מדינת הלאום של העם היהודי במדינת ישראל.⁸⁸

החוקרים העוסקים ביהדות ארצות הברית גם כותבים מאמרי דעה וטורים בעיתונות בנושא זה, אולם לדבריהם, כתביהם זוכים לפרסום רק בעיתות משכר בין שתי הקהילות, כמו המשכר האחרון בסוגיות הכותל והגיור (2017). לטענתם, בימים כתיקונם הנושא אינו רלוונטי עבור הציבור הישראלי ואינו מעניין דיו כדי לתת לו פרסום בכלי התקשורת.

התקשורת

התקשורת הישראלית כמעט ואינה עוסקת בימים כתיקונם בכיסוי, דיווח ודיון בנושאים הקשורים ביהודי ארצות הברית על מאפייניהם והמגמות בהם, פעילותם בארצות הברית, בישראל ובעולם, עמדותיהם ביחס לנעשה בישראל, קשריהם עימה וכיוצא באלה. בדרך כלל, יהודי ארצות הברית מקבלים ייצוג ודיון תקשורתי במקרים מיוחדים בלבד, המתהווים אחת למספר שנים, כמו בעת משכרי חוק הגיור, או כאשר יהודים אמריקאים מתבטאים ביחס לישראל (בין אם לחיוב ובין אם לשלילה), כמו התבטאויותיהן מהעת האחרונה של הקומיקאית שרה סילברמן⁸⁹ ושל השחקנית נטלי פורטמן.⁹⁰

עיסוק תקשורתי רב מהרגיל בנושא אפשר היה למצוא לאחר החלטתה של שרת התרבות והספורט, מירי רגב, ב-2017, על הדלקת משואה ביום העצמאות על ידי יהודים שאינם אזרחי ישראל. אז קמה זעקה בקרב חלק מהציבור הישראלי, שסבר שאין זה ראוי כי מי שאינו חי בישראל ידליק משואה. ביטוי להלך הרוח הציבורי נתנה, בין השאר, הסופרת והפובליציסטית עירית לינור, במאמר דעה שכתבה תחת הכותרת "מה פתאום ששני יהודים מארצות הברית ידליקו משואה ביום העצמאות?"⁹¹ במאמרה טענה לינור כי יום העצמאות נועד לחגוג את ההישג הגדול שבהקמת מדינה שיש בה רוב יהודי, וכי אין שום סיבה לחגוג בו את קיומה של יהדות הגולה. לדבריה, היא אינה רואה את

הגולה כשותפה לפרויקט הציוני, מדינת ישראל לא באמת זקוקה ליהודי ארצות הברית, ואין בין שני הצדדים שותפות גורל אמיתית. בדברים אלה ביטאה לינור שתי תפיסות: האחת היא התפיסה של "שלילת הגולה", העומדת בבסיס התפיסה הציבורית הרווחת, לפיה ישראל היא מרכז הקיום הבלעדי של העם היהודי, ארצות הברית אינה ולא יכולה להיות מרכז קיום יהודי לגיטימי, וציונות אמיתית יכולה להיות ממומשת רק במדינת ישראל; השנייה היא תפיסה המאתגרת את תפיסת שותפות הגורל והערבות ההדדית בין ישראל ובין יהודי התפוצות. בכך, דומה שלינור הלכה ככרת דרך ארוכה בהרבה מעבר לתפיסה הציבורית הרווחת.

אי אפשר להאשים את עיריית לינור בבורות. מאמרה מדגים כי היא מכירה את הנתונים ואת המגמות בהתפתחות הקהילה היהודית בארצות הברית וביחסיה עם ישראל. לינור מסבירה את מגמת ההתרחקות בין שתי הקהילות בהתפתחותם של "שני סוגי יהודים" – בישראל ובארצות הברית – השונים מאוד זה מזה. באמצעות הטענה כי מחויבותם של "יהודי הגולה" (כפי שהיא מכנה אותם) היא, בראש ובראשונה, למדינת מושבם היא טוענת כי מחויבותם לישראל, אם יש כזאת, באה לביטוי בשדולות ובתרומות, שלא תמיד עולות בקנה אחד עם האינטרס הישראלי. כדוגמה לכך היא מציינת את פעילותם של ארגונים פוליטיים שמתנגדים למדיניותה הרשמית של ישראל וכלאה המנסים לקדם סדר יום המנוגד לעמדותיהם של חלקים נרחבים מהחברה הישראלית, כמו בסוגיית 'המסתננים' (הפליטים ומהגרי העבודה) ובשאלת ההתנחלויות. בבסיס אמירה זו אפשר למצוא את העמדה הרווחת בקרב רוב חלקי החברה הישראלית, לפיה אין מקום לתת ליהודים שאינם מתגוררים בישראל זכות השפעה בענייניה הריבוניים.

בניגוד לבקאות שהפגינה לינור במאמרה, משיחות עם אנשי תקשורת הבקאים בנושא עולה כי מרבית אנשי התקשורת בישראל הם חסרי ידע והיכרות עם יהודי ארצות הברית, לא כל שכן עם תרומתם לביטחון הלאומי של ישראל. רובם אינם מכירים את הארגונים היהודיים־אמריקאיים המובילים, דוגמת איפא"ק, ולא דמויות ציבוריות יהודיות בולטות, ובכלל זה גם לא את ראשי הארגונים הללו. הדבר נכון גם לגבי כתבים מדיניים העוסקים במערכת היחסים של ישראל עם ארצות הברית וגם לגבי כתבים צבאיים המרבים לעסוק בשיתופי הפעולה הצבאיים והביטחוניים בין שתי המדינות ובסיוע הביטחוני האמריקאי לישראל. אפילו כתבים שעסקו באופן אינטנסיבי בשאלות כמו "האם ממשל אובמה היה ידידותי לישראל?" אינם מכירים את כל הנתונים על היקפי הסיוע האמריקאי והשינויים שחלו בו. עם זאת, ניתן למצוא קומץ אנשי תקשורת, שאחדים מהם שירתו בעברם במשרות הנוגעות לנושא, ובכלל זה ככתבים בארצות הברית, ואחרים שמסלול חייהם והקריירה שלהם הפגישו אותם איתו, שהם בעלי ידע, היכרות ומודעות לתרומתם ולחשיבותם של יהודי ארצות הברית לישראל.

אנשי התקשורת שעוסקים ביהודי ארצות הברית, כמו האקדמאים ואנשי המחקר שהוזכרו, מתקשים גם הם בסיקור, בדיווח ובפרסום כתבות ומאמרים הקשורים ביהדות זאת, בקשריה ובהשפעותיה על ישראל. כאמור, הדבר נובע, ככל הנראה, מכך שהנושא

אינו נמצא על סדר היום הישראלי באופן קבוע ושלציבור בישראל יש רק עניין מועט בו. היקפו הנמוך של העיסוק התקשורתי בסוגיה של יהודי ארצות הברית, המוגבל לאירועים מיוחדים, והיכולת המצומצמת יחסית לפרסם כתבות ומאמרים עליהם משמרים את רמות הידע והעניין הנמוכות של הציבור בסוגיה זאת ואת ה"רייטינג" הנמוך לו היא זוכה. כך, לדוגמה, הוועידה השנתית של איפא"ק, המהווה, במידה רבה, את אירוע הדגל של יהדות ארצות הברית, שהתקיימה בראשית מארס 2018, משכה אליה אלפי יהודים אמריקאים ואירחה את ראש הממשלה נתניהו וחברי כנסת רבים. חרף זאת, היא לא זכתה לסיקור נרחב בתקשורת הישראלית ולתהודה בישראל, וכמחצית מהאזכורים בתקשורת הישראלית על שהתרחש בה היו בגופי תקשורת המזוהים כימניים ו/או דתיים ועסקו בעיקר בכיסוי הופעתו של ראש הממשלה בה.

העיסוק התקשורתי המצומצם ביהודי ארצות הברית וייצוגם הנמוך בתקשורת הישראלית אינם אשמתם של התקשורת והציבור הישראלי בלבד. התנהלות הארגונים היהודיים האמריקאיים והקהילה היהודית בארצות הברית בכלל, הפועלים לרוב מאחורי הקלעים ונמנעים מהבלטה ופרסום של עמדותיהם ופעולותיהם, מובילה גם היא לייצוג המצומצם של נושא זה בשיח התקשורתי. חלק מהסיבות העומדות בבסיס הפרופיל התקשורתי הנמוך של יהודי ארצות הברית וארגוניהם בישראל, הוא החשש מביקורת על אופן הפעולה שלהם ואי־רצון להיות מואשמים ב"נאמנות כפולה". ייתכן ומדובר בחשש מוצדק, אולם פרופיל נמוך זה מנציח את חוסר הידע וההיכרות של הציבור הישראלי עם הקהילה היהודית בארצות הברית, מאפייניה, חשיבותה ופועלה למען ישראל.

סיכום: ידע, תפיסות ומדיניות

ידע ומודעות בישראל

ידע על יהודי ארצות הברית

ככלל אפשר לומר, שלמעט בעלי תפקידים ספציפיים במערכות הפוליטית והביטחונית של ישראל, מומחים לנושא ואנשים בעלי זיקה אישית אליו (מוצא או קשר משפחתי, מגורים בארצות הברית, קשרי עבודה או חברות אינטנסיביים), במרבית המגזרים שנבחנו בחברה הישראלית ובמערכות המדינתיות ישנה היכרות נמוכה וידע מצומצם מאוד על יהודי ארצות הברית, לרבות על מגמות במערכת היחסים שלהם עם מדינת ישראל. עם זאת, מרבית המגזרים בישראל והציבור הישראלי מכירים את מקורות העוצמה של יהודי ארצות הברית ומודעים להשפעתם הן בארצות הברית עצמה והן ברחבי העולם, ובכלל זה להשפעתם הכלכלית, הפוליטית והחברתית.

מודעות לתרומת ארצות הברית לביטחון הלאומי של ישראל
ככלל, במגזרים שונים של החברה בישראל ובמערכות המדינתיות השונות שלה, קיימות מודעות והערכה רבה לתרומתה של ארצות הברית לביטחון הלאומי של ישראל, ובפרט לסיוע הביטחוני האמריקאי ולתמיכת ארצות הברית בישראל בזירה הבין־לאומית.

מודעות לתרומת יהודי ארצות הברית לביטחון הלאומי
בניגוד למודעות הרבה שקיימת ביחס לתרומת ארצות הברית לביטחון הלאומי של ישראל ולחשיבות היחסים האסטרטגיים בין שתי המדינות, המודעות לתרומתם של יהודי ארצות הברית לשותפות וליחסים אלה ולרכיבי ביטחון לאומי נוספים היא מעטה. יהודי ארצות הברית אינם נתפסים, בדרך כלל, כרכיב בביטחון הלאומי של ישראל. גורמים מעטים בלבד (ביניהם מומחים ובעלי תפקידים ספורים) בקיאים במכלול דרכי ההשפעה של היהודים בארצות הברית ובתרומתם לביטחון הלאומי של ישראל.

תפיסות

מערכת היחסים והזיקות בין ישראל ליהודי ארצות הברית
במרבית המגזרים שנבחנו רווחת התפיסה, לפיה ישראל היא מרכז הקיום של העם היהודי – מרכז שאין שני לו. תפיסה זו נובעת מהנרטיב הציוני הדומיננטי, השולל בבסיסו את הגולה ואינו מוכן להכיר בה כמרכז קיום יהודי לגיטימי. כפועל יוצא מכך, מערכת היחסים בין ישראל ובין יהודי ארצות הברית נתפסת כמאופיינת ביחסי מרכז ופריפריה. יוצאי דופן, המציגים תפיסה שונה, הם בעלי תפקידים ישראלים אשר שהו תקופה ממושכת בארצות הברית, וחלק מהמומחים לנושא זה במכוני המחקר ובאקדמיה, שרבים מהם סבורים כי לעם היהודי שני מרכזים גדולים – בישראל ובארצות הברית – שגם אם אינם שווים בעוצמתם ובחשיבותם, הם מהווים שני מרכזי כובד משמעותיים שלו. בכך הם מציגים תפיסה הקרובה יותר לזו הרווחת בקרב מרבית יהודי ארצות הברית, השוללת הסתכלות על היחסים בין שתי הקהילות כמונחים היררכיים. אישים אלה סבורים כי התפיסה ההיררכית של היחסים משקפת ויוצרת, בו־זמנית, גישה ישראלית פטרונית, המאיצה את מגמות ההתרחקות בין הקהילות היהודיות בישראל ובארצות הברית.

מקומם של יהודי ארצות הברית בסדר היום הציבורי בישראל
אישים רבים ממגזרים שונים בחברה ובמערכות המדינה הציגו עמדה נורמטיבית דומה, המכירה בזכותם של יהודי ארצות הברית להשמיע את דעותיהם בנושאים המשפיעים עליהם באופן ישיר, ובכלל זה בנושאים הקשורים בעם היהודי, וגורסת כי חובתה של מדינת ישראל היא להקשיב גם לדעות אלו. בין נושאים אלה ניתן למנות סוגיות של דת ומדינה, הכוללות, בין היתר, את השאלה "מיהו יהודי", את חוק הגירור ומתווה הכותל. בצד זאת, אצל מרבית האישים שראיינו למחקר זה, כפי שגם עולה מסקרים שונים שהוצגו לעיל, התפיסה הרווחת היא כי יהודי ארצות הברית אינם בעלי זכות השפעה בעניינים הנוגעים לריבונות

הישראלית, כלומר בנושאים הנוגעים למדיניות פנים-ישראלית מובהקת. יתרה מכך, הדעה הרווחת היא כי ממשלת ישראל אינה מחויבת להכניס את יהודי ארצות הברית למערך שיקוליה בעת קבלת החלטות בנושאים שכאלה, גם כאשר מדובר בסוגיות המשפיעות, ולו בעקיפין, על אותם יהודים, כמו לוחמה בטרור ובמחבלים, יציאה למבצעים צבאיים ועוד.

חשיבות היחסים עם יהודי ארצות הברית למדינת ישראל

במהלך המחקר זוהו שתי גישות לשאלה מהי חשיבות היחסים בין הקהילות היהודיות בישראל ובארצות הברית. האחת היא גישה תועלתנית, הרואה את חשיבות היחסים בין מדינת ישראל ליהודי ארצות הברית בתרומתם של האחרונים לקיומה, רווחתה, ביטחונה, והלגיטימציה הבין-לאומית שלה, המהווים כולם רכיבים בביטחונה הלאומי; השנייה היא גישה ערכית, הרואה את חשיבות היחסים והקשר בין שתי הקהילות בהבטחת עתידו של העם היהודי והמשכיותו.

אישים בדרג הפוליטי הבקיאים בנושא, וכן אישים מתחומים שונים שהם בעלי ידע ומומחיות בו, נטו להציג גישה ערכית, לפיה היחסים בין הקהילות תורמים, בראש ובראשונה, להמשך קיומו של העם היהודי (דהיינו, ביטחון לאומי במובנו הרחב: הביטחון הלאומי של העם היהודי). לעומת זאת, אישים בעלי ידע חסר הביעו גישה תועלתנית יותר, הרואה את חשיבות היחסים בהבטחת תרומתם של יהודי ארצות הברית לביטחון הלאומי של מדינת ישראל (ביטחון לאומי במובנו הצר, כלומר ביטחון מדינת ישראל גופא). נתוני סקר של "הוועד היהודי-אמריקאי" לפיהם רווחת בישראל ההכרה בדבר הצורך בקיומה של תפוצה יהודית משגשגת לשם הבטחת המשכיותו של העם היהודי,⁹² לכאורה אינם עולים בקנה אחד עם טענות אלו. יחד עם זאת, השאלה בסקר של "הוועד היהודי-אמריקאי" עוסקת בחשיבות קיומה של התפוצה כשלעצמה לעתיד העם היהודי, ולא בחשיבות הקשרים והיחסים בין התפוצה ובין מדינת ישראל.

פעולות ומדיניות בפועל

סדר היום הציבורי והפוליטי בישראל עמוס באירועים ובמשברים ביטחוניים, פוליטיים, חברתיים ואחרים המתרחשים חדשים לבקרים. אלה מובילים לרמות עניין נמוכות ולעיסוק מועט ברמה היומיומית בנושא יהדות התפוצות בכלל ויהדות ארצות הברית בפרט. כפועל יוצא מכך, עמדותיהם של יהודי ארצות הברית אינן משתקפות, בדרך כלל, במדיניות הישראלית ובפעולותיהם של המרכיבים השונים של החברה בישראל. תפיסותיהם ודעותיהם של יהודי ארצות הברית לרוב אינן נכללות במערך השיקולים של מקבלי ההחלטות בישראל (בוודאי לא בתחומים שאינם נתפסים ככאלה המשפיעים עליהם באופן ישיר). מערכת הביטחון, שמפגינה, כאמור, מודעות גבוהה לשותפות האסטרטגית עם ארצות הברית ולתרומתה לביטחון הלאומי של ישראל, כמעט ואינה מודעת לחלקם של יהודי ארצות הברית בשותפות זו וגם אינה עוסקת באופן משמעותי ביהודים אלה בהקשרם לביטחון הלאומי. המחקר בגופי האקדמיה ובמכוני המחקר בישראל בנושא יהודי ארצות הברית

ובמשמעותם לישראל הוא מצומצם, והנושא כמעט שאינו מופיע בתוכניות הלימודים בבתי הספר בישראל. בנוסף, לא מתקיימות מספיק פעילויות המפגישות בין הציבור הישראלי ובין יהודים אמריקאים בכל חתך הגילאים, והסיקור התקשורתי בנושא יהדות ארצות הברית הוא מועט, שולי ושטחי.

המעניין הוא שגם בקרב אישים ובעלי תפקידים שיש להם ידע ומודעות לתרומת יהודי ארצות הברית, יהודים אלה אינם מהווים, בדרך כלל, שיקול מרכזי בעת קבלת החלטות וגיבוש מדיניות. פער זה, שבין הידע והמודעות ובין הפעולות והמדיניות בפועל, נובע משיקולים רבים נוספים המונחים על שולחן קבלת ההחלטות, ביניהם מחירים ורווחים פוליטיים וכן מתפיסות המעכבות את תרגום הידע והמודעות לפעולות ולמדיניות.

הקשרים בין ידע, מודעות, פעולות ומדיניות

ניתוח הידע והתפיסות של הציבור ומערכות הממשל בישראל ביחס ליהודי ארצות הברית, וכן ניתוח רמות המודעות לתרומתם של יהודי ארצות הברית לביטחון הלאומי של ישראל והשוואתם למדיניות ולפעולות, מובילים למספר מסקנות ונקודות הראויות לדיון.

ראשית, רוב החברה הישראלית, על מגזריה השונים, מציגה רמות ידע והיכרות נמוכות עם יהודי ארצות הברית ומאפייניהם. את מקורן של רמות הידע וההיכרות הנמוכות אפשר למצוא במערכות החינוך, שכמעט ואינן עוסקות בנושא, בשילובן של תפיסות ערכיות – כמו "ישראל במרכז" ו"שלילת הגולה" – עם זיכרון השואה ותודעת מצור ונרדפות המאפיינים את הציבור בישראל, ובשלל קשיים ארגוניים ומגזריים, ביניהם, תפיסות ודפוסי פעולה ארגוניים (כמו היעדר הכשרות בנושא), היעדר סיקור תקשורתי, שיקולים של הקצאת משאבים ושיקולים פוליטיים – המובילים כולם לשימור מצב דברים זה.

שנית, ההכרה בחשיבותם של יהודי ארצות הברית אינה קשורה בהכרח לרמות ידע ובקיאות: הציבור והחברה בישראל, ככלל, מכירים בחשיבות התפוצות לעתידו של העם היהודי, למרות הידע המצומצם שלהם על הקהילות היהודיות בתפוצות. לעומת זאת, רמות הידע משפיעות על תפיסת התרומה של יהודי ארצות הברית ושל הקשר עימם לביטחון הלאומי של ישראל. כך, מי שהציגו רמות ידע והיכרות נמוכות יותר, נטו להתייחס לתרומתם של יהודי ארצות הברית באופן תועלתני יותר, ולראותם כמי שתורמים לרכיבים ספציפיים בביטחונה הלאומי של מדינת ישראל. מנגד, בקרב אישים, קבוצות ומגזרים שהפגינו רמות ידע והיכרות גבוהות יותר, תרומתה של יהדות ארצות הברית לביטחון הלאומי נתפסה בהיבט ערכי יותר – כמי שמחזקת את הקשרים בין שתי הקהילות, שבתורם תורמים לעתידו ולהמשכיותו של העם היהודי.

שלישית, דומה כי רבים במגזרים השונים של החברה בישראל תופסים את מקומם הראוי של יהודי ארצות הברית בסדר היום הישראלי ובשאלת מעורבותם והשפעתם עליו כ"משקיפים מן היציע", בכל הקשור לקבלת ההחלטות על ידי הגופים הריבוניים של מדינת ישראל. ביטוי בולט לכך הוא העובדה שלא קיימים ערוצים סדורים וממוסדים של

היועצות והבעת עמדות בין שני הצדדים, למרות קיומן של התארגנויות יהודיות אמריקאיות הפועלות מול הממשלה, הכנסת, מערכת הביטחון, ובמידת מה גם מול הציבור הרחב. רביעית, רמות גבוהות של ידע ומודעות אינן מנבאות נקיטת פעולות ומדיניות המשקפות ידע ומודעות אלה. עמדותיהם וצרכיהם של יהודי ארצות הברית אינם משתקפים, בדרך כלל, בתהליכי קבלת ההחלטות בישראל, במדיניותה בתחומים השונים, בשיקולים לגיבושה ובפעילותם של המגזרים השונים בה, גם כאשר ישנה מודעות לחשיבות הקשרים עימם. חמישית, קיימת סתירה פנימית מובנית בין התפיסה הציונית הקלאסית, השוללת מעיקרה את הגולה, ובין תפיסה המקבלת את התפוצה היהודית בארצות הברית כמרכז קיום יהודי לגיטימי. סתירה זו מסבירה חלק מהפער הקיים בקרב מקבלי ההחלטות בישראל בין הידע והמודעות ובין המדיניות.

שישית, גורמים נוספים המסבירים את הפער בין מודעות למדיניות הם אילוצים ושיקולים פוליטיים; העובדה שיהודי ארצות הברית אינם מהווים כוח אלקטורלי בישראל וכי השפעתם על הזירה הפוליטית בה היא מוגבלת; ריבוי דעות והיעדר הסכמה באשר לנושאים בהם צריכה מדינת ישראל לקחת בחשבון את עמדתם של יהודי ארצות הברית, למשקל שיש להעניק להם, ולאופן בו קולם צריך להישמע ולהיכנס למערך השיקולים ברמת המדינה (אם בכלל).

שביעית, גורמים הקשורים ביהודי ארצות הברית עצמם תורמים גם הם לפער בין רמות הידע והמודעות ובין המדיניות והפעולות בישראל. ביניהם ניתן למנות את הביזור והפילוג המאפיינים את קהילת יהודי ארצות הברית, שהם אחת הסיבות המעכבות את הפיכתם לחלק מסדר היום של השיח הציבורי, הפוליטי, המדיני והאקדמי בישראל. סיבה נוספת היא העובדה שיהודי ארצות הברית לא מצליחים למצוא בעלי ברית בישראל שויכילו שינוי ביחס כלפי מקומם ומעמדם בה. בהיעדר כוח אלקטורלי, מציאת בעלי ברית מקרב אזרחי ישראל חיונית לקידום הרעיון של הכללת יהודי ארצות הברית בסדר היום הציבורי הישראלי. היותם של רוב היהודים האמריקאים מרוחקים מבחינה דתית הן מהחילונים והן מהדתיים האורתודוקסים בישראל, מקשה עליהם את ההכרעה מי יכולים להיות אותם בעלי ברית. בנוסף, הפרופיל התקשורתי הנמוך עליו שומרים הארגונים היהודיים בארצות הברית בעת שהם פועלים בישראל, וחששם של היהודים האמריקאים מהאשמתם כנאמנות כפולה אם יגלו מעורבות ממוסדת בענייניה של מדינת ישראל ובענייני העם היהודי בכלל, משמרים גם הם את המצב בו המודעות לחשיבות תרומתם לביטחונה הלאומי אינה מתורגמת לפעולות ולמדיניות בפועל.

לסיכום, הדיון הנרחב בשאלות הידע, המודעות, הפעולות והמדיניות של מגזרים שונים בחברה הישראלית מוביל למסקנה שאחד האמצעים החשובים לשינוי המצב הוא כינונו של מנגנון דו-שיח והיועצות עם יהודי התפוצות. מנגנון כזה עשוי לקום, למשל, בחסות מוסד הנשיאות. חסותו של נשיא המדינה על גוף שיהיה אמון על קיומו של דו-שיח פורה בין הקהילות, ואשר יקיים מנגנוני היועצות בנושאים הנוגעים לעתידו של העם היהודי, כמו גם בנושאים אחרים המשפיעים על הקהילות היהודיות, עשויה לרופף חלק מהחסמים

המעכבים את תרגום הידע והמודעות לפעולות ולמדיניות. העובדה שמוסד הנשיאות בישראל הוא בעל תפקיד ייצוגי וסמלי בעיקרו, המנותק מהרשות המבצעת, עשויה לפתור את הבעייתיות שבצורך להתפשר בשל לחצים פוליטיים ולהתמודד עם ריבוי דעות בנושא זה. יוזמה נשיאותית יכולה להיות מעוצבת על ידי הנשיא המדינה בהתאם לחזונו האישי ומושפעת פחות מלחץ ציבורי, מרעשי רקע פוליטיים ומאילוצים מגזריים.

במקביל יש לפעול להכללת הנושא בתוכניות הלימוד בבתי הספר ולהרבות במפגשים ובחשיפה בין שתי הקהילות בגילאים ובחתכים שונים ומלמטה למעלה – בתי ספר, תנועות נוער, צה"ל, אוניברסיטאות, עסקים, איגודים מקצועיים (אחיות, מורים, עורכי דין), המגזרים השלישי והרביעי וכיוצא באלה.

מקומם של המוסדות הקיימים, כמו "הסוכנות היהודית" ו"ההסתדרות הציונית", בתהליך הדו־כיווני של מיסוד ערוצי הקשר – מלמעלה למטה, דרך מוסד הנשיאות, ומלמטה למעלה דרך חינוך, במסגרות People to People ודרך עיסוק תקשורתי בנושא – צריך להיבחן מחדש, תוך מתן עדיפות לשילובם, באופן הממצה את ניסיונם, קשריהם ודרכי פעולתם. זאת, כדי לא "להמציא את הגלגל מחדש", וכדי לפעול לבניית מסגרות מכוונות, הממסדות את הקשרים בין שתי הקהילות, באופן שיהווה מכפיל כוח בחיזוק הקשרים והיחסים ביניהן.